

Нұрсұлтан НАЗАРБАЕВ:
ҚАЗАҚ ТІЛІН
ОҚЫТУДЫ
ҰМЫТПАУЫМЫЗ
КЕРЕК

2-бет

Азат ПЕРУШЕВ:
АДАМ ӨМІРІ
ЕШБІР АҚШАМЕН
ӨЛШЕНБЕЙДІ

4-бет

ГЕОГРАФИЯ
ЭКСТРЕМИЗМА
В КАЗАХСТАНЕ

14-бет

ҚАЗАҚ ҮНІ

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚОҒАМДЫҚ - САЯСИ АПТАЛЫҚ

www.qazaquni.kz

qazaquni2000@gmail.com

2000 жылғы 11 тамыздан шыға бастады

№15 (781), 16 сәуір, 2018

БІР ӨЗІ – бір университет

Әдебиеттанушы ғалым, фольклор зерттеушісі, сыншы, Қазақстан Ұлттық Ғылым академиясының академигі, филология ғылымының докторы, профессор, Қазақстанның Еңбек сіңірген ғылым қайраткері Рахманқұл Бердібаевтың артында қисапсыз мұра қалды. Елі үшін еңбек етіп, ұлтын ұлықтау үшін онсыз да ұйқыдан қалып жүретін ұлық кісіні орынды-орынсыз мазалай беруге де батылымыз жете бермейтін.

8-9
бет

ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ ҚАРСЫ

ҚЫЗМЕТКЕРІҢІЗДІ
ЖҰМЫСТАН
ШЫҒАРЫҢЫЗ,
МИНИСТР МЫРЗА!

3
бет

Мұхтар ШАХАНОВ:

АТАҚТЫ АДАМДАРДЫҢ КЕМШІЛІГІН АУЫЗҒА АЛМАЙ, ТЕК МАҚТАЙ БЕРУІМІЗ КЕРЕК ПЕ?

МҰХТАР ШАХАНОВТЫҢ «ШЫНДЫҚТАН МҮЛДЕ ШЕТ ЖҰРУ, ҰЛТ НАМЫСЫН ПЕНДЕЛІККЕ ТЕПТІРУ ЕМЕС ПЕ?!» АТТЫ МӘЛІМДЕМЕСІ

6
бет

ЛАТИНИЦА: ПРОСЧИТАТЬ ВСЕ РИСКИ И БУДУЩЕЕ ЯЗЫКА

Введение латинизированной графики в Казахстане вышло на финишную прямую: Указом президента утвержден вариант латиницы с использованием акута (образный штрих над буквой), определен срок поэтапного ее введения до 2025 года, график перехода школ на новую графику и т.д.

11
бет

«АЛАТАУ МҰҚАҒАЛИҒА АЙНАЛЫП КЕТТІ!»

5
бет

Нұрсұлтан НАЗАРБАЕВ:

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДЫ ҰМЫТПАУЫМЫЗ КЕРЕК

Елбасының қабылдауында болған Білім және ғылым министрі Ерлан Сағадиев Мемлекет басшысына Білім беру мен ғылымды дамытудың 2016–2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының іске асырылуы барысы жөнінде есеп берді.

Нұрсұлтан Назарбаев білім беру жүйесі еліміздегі саяси, экономикалық және әлеуметтік реформаларды жүзеге асыру ісінде ерекше рөл атқаратынын атап өтті. «Біз іске асырып жатқан барлық бағдарламалық құжаттарда, соның ішінде Қазақстан халқына арналған «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты биылғы жолдау мен «Рухани жаңғыру» бағдарламасында, сондай-ақ цифрландыру барысында білім беру ісіне зор мән берілген. Мектептегі білім берудің сапасы осы бастамалардың табысты жүзеге асырылуының кепілі болып саналады», — деді Қазақстан Президенті. Мемлекет басшысы

еліміздің білім беру жүйесіндегі реформалардың уақтылы жүргізіліп жатқанын айтып, жекелеген пәндерді ағылшын тілінде оқытуға көшу үдерісіне ерекше тоқталды. «Пәндерді ағылшын тілінде оқыту жоғары сынып оқушылары арасында жүргізіледі. Балаларға ағылшын тілін қазір үйретпесек, келешекте олардан кәсіби мамандар даярлай алмаймыз. Бұл — уақыт талабы. Ата-

аналар мұны дұрыс түсінуге тиіс. Бұл ретте, қазақ тілін оқытуды да ұмытпауымыз керек», — деді Елбасы.

Кездесу соңында Нұрсұлтан Назарбаев министрге бірқатар нақты тапсырмалар берді. Ең бастысы, Сағадиев мырза «Бұл ретте, қазақ тілін оқытуды да ұмытпауымыз керек» деген Елбасының тапсырмасын «ұмытып» кетпесе болғаны.

ШИПОВСКИХ АҚЫШЕВҚА ҚАЗАҚША ҮЙРЕТЕТІН БОЛДЫ

Мәжілістің кезекті отырысына келген Данияр Ақышев теңге нарығын реттеуге қатысты заң жобасын таныстыру барысында сын естіді. Депутаттарды бас банкирдің өз сұрақтарына тағы да сауатты жауап бере алмағаны күйіндірді. Ақышевқа көп сөйлеп, дәріс оқып кетті деп шүйлікті халық қалаушылары.

Теңгенің тағдырына қатты алаңдап жүрген жұртқа Бас банкир бұл жолы да басу айтқандай болды. «Ұлттық валютаны тек Ресейдің рубліне байланыстыруға болмайды. Негізі, біздің ақша мұнай бағасына көбірек бағынышты. Ал теңгенің рубльге еріп бірге құлдырауы уақытша құбылыс.

ӨСКЕМЕНДЕ ҚАЗЫБЕК БИ ДАҒҒЫЛЫ ПАЙДА БОЛДЫ

Өскемен қаласындағы «№19 аудандағы Карл Маркс даңғылына Қазыбек бидің атын беру туралы алғаш облыстық соттың төрағасы мен ақсақалдар кеңесі ұсыныс жасаған болатын.

Даңғылдың ұзындығы 3 шақырым, ені 100 метр. Бойында 41 көпқабатты үй тұр, 5 000-ға жуық тұрғыны бар. Бір жақ қапталында облыстық сот ғимараты орналасқан. «Осындай даңғылға Тәуке ханның кеңесшісі болған, қара қылды қас жарған Қазыбек бидің есімін беру ұсынысын тұрғындар да бірауыздан қолдады. Бұл әйгілі бидің 350 жылдық тойына үлкен тарту болмақ» — дейді облыстық тілдерді дамыту басқармасы басшысының міндетін атқарушы Роза Төлемісова. Бұдан бөлек Өскеменнің 20 көшесі жаңа атауларға ие болды. Олар бүгінге дейін тек санмен белгіленіп келген болатын. Көшелерге Шұғыла, Ақниет, Рауан, Өрнек, Шуақты сияқты бейтарап қазақи атаулар таңдап алынды. Сондай-ақ, аудан аумағындағы бірнеше ауыл атаулары қазақшаланатын болды. Көше, елді мекен атауларының жаппай қазақшалануына журналист Мұратхан Кенжетхановтың сын мақаласы мен оны қолдаған жергілікті тұрғындардың ұсынысы әсер еткен секілді.

Алаңдауға еш себеп жоқ», — деді бас банкир. Мәжілісмендер Ұлттық банк төрағасынан екінші деңгейлі банктердің акционерлеріне қылмыстық жазаны қатаңдату талап етті. Бар ақшаны ұрлап, клиенттерді шулатып қоятын банк басшылары бар жауапкершілікті өз мойнына алуы тиіс.

— Сақтандырушылар сіздердің нормаларыңызды орындай отырып қосымша шығын шығарғанын мен көріп отырмын. Яғни, бағаны қымбаттата түседі. Осыған байланысты сіз өзіңіздің заң дайындаудағы ұстанымыңызды түсіндіріп беріңізші? — деді өткен жолғыдай бас банкирді сөзден тағы да сүріндірген Геннадий Шиповских. Депутаттың бұл сұрағын осы жерде орын-

сыз деп есептеген Ақышев жалтарып көріп еді, одан ештеңе шықпады. «Біздің регламент бойынша Мәжілістің төрағасы жиналысты өз бақылауында ұстап отыр. Ол сұраққа жата ма, жатпай ма, сіз оған баға бермеңіз. Тікелей сұраққа жауап беріңіз. Жок, нақты деген сөзді түсінесіз бе? Түсінбесеңіз, Геннадий Геннадиевичке барыңыз, аударып береді, — деді Нұрлан Нығматулин Ақышевтің қазақшасы ақсап жатқанын бетіне басып. Осы лауазымға келген кезде ана тілін жатпай-тұрмай үйренемін деген банкирлердің көкесі әлі де сол орысша акцентпен сөйлейтіні көрініп тұр. Түбінде оған қазақ тілін Шиповских үйрететін шығар.

«AIR ASTANA» ҰШАҒЫН АВТОБУСҚА ТЕҢЕДІ

ҚР Парламенті Мәжілісінің депутаты Ирина Смирнова «Эйр Астана» ұшағының бөгелуіне қатысты наразылық білдірді. Депутат Фейсбуктегі парақшасында «Air Astana» әуе компаниясының рейсі 2,5 сағатқа бөгелгенін жазды.

«Air Astana. Сервис мүлде сын көтермейді. Тағы да рейсті кері жылжытып жатыр. Рейстің бөгелуі, кейінге қалдырылуы «Эйр Астана» үшін қалыпты жағдайға айналып келеді. «Эйр Астана» қызмет көрсету сапасы бойынша рейстік автобусқа ұқсап барады», — деді ол. Депутаттың жазбасына «Air Astana» АҚ әлеуметтік желі бойынша менеджері Жанна Бадаубаева жауап берді. «Рейс техникалық себептерге байланысты бөгелген. Келтірілген ыңғайсыздықтар үшін кешірім сұраймын. Авиалайнерде техникалық жұмыстар жүргізілді. Рейстің бөгелуі барлық әуе компанияларында болатын жағдай. Бірінші орынға біз жолаушылардың қауіпсіздігін қоямыз. Қауіпсіздік үшін рейсті кейінге қалдыруға тура келеді. «Эйр Астана» компаниясының уақытпен жұмысы әлемдік компаниялардың деңгейінде. Сіздің хатыңыз компанияның шағыммен жұмыс бөліміне берілетін болады», — деді Жанна Бадаубаева. Айта кету керек, өзге де жолаушыларды есепке алмағанда, депутат мұның алдында да «Эйр Астана» компаниясының жұмысын сынға алған болатын.

ӨҢІРЛЕРДІ ӨРКЕНДЕТУ — ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕ

Өңірлерді дамыту мәселелеріне қатысты Үкімет үйінде ҚР Премьер-Министрі Бақытжан Сағынтаев ел өңірлерінің экономиканы дамыту бойынша 2018 жылға арналған мақсатты индикаторларға қол жеткізу мәселелері бойынша селекторлық кеңес өткізді.

Кенес барысында Ақтөбе облысының әкімі Бердібек Сапарбаев пен Батыс Қазақстан облысының әкімі Алтай Көлгінов үстіміздегі жылдың I-тоқсанында атқарылған жұмыстар және көлік-логистика саласын, АӨК, отын-энергетика кешенін, туризмді, сауданы, білім беру, денсаулық сақтау саласын, жаппай кәсіпкерлікті дамыту, индустрияландыру, технологиялық жаңарту және цифрландыру жұмыстарын жүргізу, инвестициялар тарту және өнімді жұмыспен қамту мәселелері бойынша 2018 жылға арналған жоспарлар туралы

баяндады. Өңірлерді өркендетуге қатысты мәселелерді талқылауға Ұлттық экономика министрі Т.Сүлейменов, Инвестициялар және даму министрі Ж.Қасымбек, Энергетика министрі Қ.Бозымбаев, Қаржы министрі Б.Сұлтанов, Денсаулық сақтау министрі Е.Біртанов, Мәдениет және спорт министрі А.Мұхамедияұлы, Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрі М.Әбілқасымов, Ауыл шаруашылығы вице-министрі Г.Исаева, Білім және ғылым вице-министрі Б.Асыллова қатысты.

БАЙБЕКТИҢ БАҒАЛЫ БАСТАМАСЫ

Бауыржан Байбек зейнеткерлерге үйлерінде бүлдіршіндерді бағып-тәрбиелеп, ақша табуды ұсынып отыр. Осылайша, ата-аналар алысқа бармай-ақ балаларын егде кісілерге берсе уақыт та, ақша да үнем болады деген пікірде.

Алматы әкімі осылайша қаладағы балабақшадағы орын тапшылығын шешуге болады деген сенімде. Балабақшаларды қаптатып сала беру қаржылық тұрғыдан тиімсіз, қала қалтасы көтере бермейді. Сондықтан, үйде жай отырған қарттарды осы мақсатқа жұмылдырса, кімге болса да тиімді дейді. Айта кетейік, Алматыда зейнет жасында 222 мыңға жуық адам бар. Жүргізілген зерттеу қорытындысы бойынша, оның тек 6 пайызы ғана әлі де еңбектен қол үзбеген белсенділер қатарында екен.

— Жаңа жұмыс орындары болады. Зейнеткерлер қосымша айлық алады. Ата-аналарға да жақсы ғой, көрші үйге апара салады. Біз осы жұмысты реттеп, арнайы сертификаттар береміз. Сосын қай үйлерде қарттар қарайтыны туралы арнайы тізімді жариялаймыз. Қазір жалғыз тұратын зейнеткерлер өте көп дейді қала басшысы. Сөйтіп Байбек бір окпен бірнеше қоянды атып алмақшы. «Ақыл — жастан, асыл — тастан» демекші, жас әкімнің бұл бағалы ұсынысы қолдауға тұрарлық.

АБАЙ ЕСКЕРТКІШІ САТЫЛЫМҒА ШЫҒАРЫЛДЫ

Өскеменде Абай мен Михаэлиске қойылған ескерткіштің бір бөлшегі сатылмақшы. Осыдан 4 жылдай бұрын қойыла сала бұл ескерткіштің төңірегінде дау туындаған еді. Сөйтіп, оны тез арада орнынан алып тастаған-ды.

Осыдан екі жыл бұрын бақилық болған мүсінші Владимир Самойловтың баласы әкесінің туындысын саудаға шығарып отыр. Төрт жылдан бері шаң басып жатқан мүсіндердің көрер жері де қалмапты. Қос алыптың тас мүсіні қалалық әкімдіктің тапсырысы бойынша жасалған. Оны дайындауға екі апта ғана уақыт беріліпті. Яғни мемлекет басшысы келгенше дайын тұруы керек болған. Өскемендік атқамінерлер асығыс жасалған істің арты айқайға ұласады деп ойлағанда керек, мүсіндерді қаладағы көрнекті жерге орнатқанмен, ергежейлі сияқты әрі селфи жаппай тұрғандай болып шыққан Абай мен Михаэлисті көрген қалалықтар ақыры ескерткішті алғызып тастады. Мүсіншінің ұлына сенсек, әкімдіктегілер бұл

жұмысы үшін әкесіне көк тиын да төлемеген, келісім-шарт та жасалмапты.

— Мүсінді сатамын деген мақсатым болған емес. Тек ғаламторға хабарландыру беру арқылы әкімдіктегілердің шығармашылық адамдарына, суретшілерге қалай иттік жасайтынын көрсеткім келді. Керек кезде тапсырыс беріп, керек емес болса лақтырып кететіндеріне көпшіліктің назарын аударайын дедім. Бұл ескерткіш шын мәнінде тек есеп үшін ғана жасалған, — дейді мүсіншінің баласы. Елбасы алдында жалған есеп беру үшін ұлы ойшылдың ғана емес, әкімдіктегілер өз беделін де түсіргенін қашан түсінер екен?..

ҚР БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРІ Е.САҒАДИЕВТИҢ НАЗАРЫНА!

ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ ҚАРСЫ ҚЫЗМЕТКЕРІҢІЗДІ ЖҰМЫСТАН ШЫҒАРЫҢЫЗ, МИНИСТР МЫРЗА!

Білім және ғылым министрлігінің Бюджетті жоспарлау департаменті директорының орынбасары Жанар Рахметова деген біреу қазақ мұғалімінің сұрағына «Я не говорю по казахский. У нас трехязычие, если что...» – депті...

Қатты ашуланып отырмын...

Егер қазақтың намысын таптағасы келіп, жарты ауыз сөз айтқан адамға кездесем... Қайдам...

Осы қазақ бауырларымның намысы қайда кеткен?!

Жігіттер! Анамыздың тілі мен ұлтымыздың намысын қорлатып қашанғы жүре береміз?..

...Ерлан Сағадиев басқарған Білім және ғылым министрлігінің Бюджетті жоспарлау департаменті директорының орынбасары Жанар Рахметова қазақ мұғалімінің сұрақ-сөзіне: «Я не говорю по казахский. У нас трехязычие, если что...» – деп кімге арқаланып өзеурейді?

Кеше ғана Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаевтың «Үкімет пен парламент ТЕК ҚАНА ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕ СӨЙЛЕУІ КЕРЕК», – деген тапсырмасын Білім министрлігі, департамент директорының орынбасары Жанар Рахметова тыңдағысы келмей, Президент тапсырмасына ашық қарсылық танытып отыр ма, министр Ерлан Сағадиев мырза?! Әлде, өткенде ақын Қазыбек Иса Елбасы айтқан «...ТЕК ҚАНА ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕ СӨЙЛЕУІ КЕРЕК», – деген сөздің, «өзге тілдерде сөйлеуге болмайды» деген сөз екенін министрлер мен депутаттарға түсіндіріп, тегін дәріс бергендей, біз де енді Үкіметтің біраз министрлігіне дәріс оқиық барып...

Білім және ғылым министрлігінің Бюджетті жоспарлау департаменті директорының орынбасары Жанар Рахметоваға қолданылатын жаза біреу-ақ:

1. Қызметінен босату.

2. Өмірінің соңына дейін мемлекеттік қызметте жұмыс істеуіне тыйым салу.

3. Үлкен көлем, жоғары сомада айыппұл салу (Қолданыстағы заңдарға сәйкес) (Мысалы, 90 (тоқсан) млн. теңге шамасында...)

4. Қазақ халқынан арнайы (ашық

түрде) кешірім сұрату.

Біз Білім және ғылым министрі Ерлан Сағадиевтен БАҚ туралы заңда қарастырылған уақыт ішінде бір жауабын күтеміз!

Егер дәп осыны жасасак, ертең бірде-бір адам қазақ тіліне қарсы жарты ауыз сөз айта алмайды. Өйткені, нәпақадан айырылу, лауазымнан ажырау, болашаққа үмітті жоғалту, қыруар қаржы айыппұл төлеу, ақырында, «екі елі ауызына – бес елі қақпақ» қоя алмай, жұрт алдында масқарашылықпен кешірім сұрау – кез-келгеннің «сайтанын» қағып алады!

...Осыдан бірнеше жыл бұрын Алматыдағы дүкендердің бірінде сол кезеңде сырқатты болып жүрген Әсел Назарбаева қарындасымызды жазықсыз соққыға жыққан, қазақ жерінде туып, суын ішсе де, қалың орманына қарай ұлыған қазіргі орыс елінің азаматы Диана Перегуда дейтінге де қолдану керек. «Спортсменка» сымаққа қарсы заңның ең қатал баптарын қолданып, аса ауықымды айыппұлдар салып, қалтасын тақырлап, дүние-мүлкін тәркілеу керек те, Самараға қарай қуып жіберу керек!

Бұл – бұзақылық емес! Қатардағы қылмыс емес.

Бұл – мемлекеттің тәуелсіздігіне қауіп төндіру. Ұлттардың арасына от тастау. Тіпті, ұлтаралық соғысқа

шақыру.

Бұл – экстремизм мен терроризмге қарай жасалған алғашқы қадам. Ешқандай өрт – бірден лаулап жанбайды, ол алдымен, шырпымен тұтанады.

Бәлкім, бұл арандатушының артында белгілі қылмыстық топтар, орыстың арнайы қызметтері, тіпті, мемлекеттік жоғарғы құрылымы тұрған шығар?! (Іске Ресейдің Бас Консулының өзі араласқанына қарағанда...)

Қазақтың құқық қорғау құрылымдары осыны анықтасын.

Бес-алты журналист, оншақты қолдаушы қатысып, бұл мәселені ұлты басқа судьяға жұмсақ шештіріп, ұмыта салуға болмайды.

Ең алдымен, сотты қазақ тілінде жүргізуді талап ету керек! Мейлі, ұлты басқа адам болса да, қазақ тілін таза меңгерген маман болсын. Сонда көреміз «қандай тілдің түсініксіз» екенін...

Білікті заңгер, қоғам белсендісі Абзал Құспан, әлбетте, бәрімізді сабырға шақырып отыр. Бірақ, әлем халқы түңілген бұл ел – заңның не екенін әлі танып-білген жоқ!

Абзал бауырымыз, жатқа сеніп, опық жеген Әбілқайыр хан мен Махамбет батырдың (басқаларын айтпағанда...) тағдырын есінен шығармасын!

Қажымұқан ҒАБДОЛЛА
qazaquni.kz

ПАК КЫН ХЕН ЖАЗАСЫН АЛДЫ

Сеул соты өткен жылдың басында ірі жемқорлық жаңжалы бойынша ұсталған Оңтүстік Корея Республикасының бұрынғы президенті Пак Кын Хені 24 жылға бас бостандығынан айырды.

Сеулдың орталық аймақтық соты Пак Кын Хені жемқорлық, қызметтік өкілеттігін асыра пайдаланды және мемлекеттік құпияны жариялағаны үшін кінәлі деп таныды. Прокуратура бұрынғы Оңтүстік Корея басшысын 30 жылға бостандығынан айыру және 118,5 миллиард вон көлемінде айып төлетуді сұраған. Ол 2017 жылы наурыз айының соңында тұтқындалып, 18 тармақ бойынша айып тағылған еді. Тергеу барысында анықталғандай, Пак өзінің құрбысы Чхве Сун Сильмен келісіп, Samsung, Lotte және SK сияқты ірі компаниялардан ақша бопсалаған. «Сотталушы президент өкілеттігін асыра пайдаланып, қоғамдық тәртіп пен мемлекет басқаруда нұқсан келтірген», – деп мәлімдеді судья Ким Се-Юн. 2013 жылдың басында Оңтүстік Корея тарихындағы алғашқы президент-әйел болып сайланған ол жемқорлық үшін айыпты болып танылған үшінші көшбасшы.

МОҢҒОЛИЯ ЖЕМҚОРЛЫҚҚА ҚАРСЫ КҮРЕСТІ БАСТАДЫ

Моңғолия президенті Халтма-Магийн Баттулга «Жемқорлыққа қарсы күрес және жемқорлық куәгерлері мен мәлімдеушілерін қорғау жылын жариялау туралы» жарлық шығарды.

Бұл туралы Қазақпарат МОНЦАМЭ-ге сілтеме жасап хабарлайды. Президент әкімшілігінің басшысы З.Энхболд осы жарлықтың көшірмесін Жемқорлыққа қарсы күрес басқармасы жанындағы Қоғамдық кеңестің төрағасы Г.Баасанға табыстады. З.Энхболд құжатты табыстай отырып, елдегі жемқорлық пен билікті асыра пайдаланудың ұлттық қауіпсіздікке зиян келтіргенін еске салды. Әлемді жаулап алған жемқорлықпен күресті күшейту мақсатында Президент Х.Баттулга аталмыш жарлықты шығаруға мәжбүр болған.

2-3-бетті дайындаған
Зейнолла ҚАБИОЛЛАҰЛЫ

ҚАЗАҚ ЖУРНАЛИСІН ҚУДАЛАҒАН БАСШЫ ҚЫЗМЕТІНЕН КЕТТІ

Осыған дейін «Қазақ үні» ұлттық порталы Өскемендегі «Дидар» газетінің тілшісі Мұратхан Кенжеханұлының жағдайы туралы жазған болатын. Өскеменде қазақ көшелерінің аздығын жазған журналист басшысы тарапынан қудалауға түскенін әлеуметтік желідегі парақшасында ашық мәлімдеген еді.

Аталмыш іске «Қазақ үні» ұлттық порталы тікелей араласты. Порталда жарық көрген «Өскемендегі 706 көшенің 12 пайызы ғана қазақша» атты мақала қоғамда үлкен резонанс тудырды. Ертесіне ШҚО әкімінің идеология бойынша орынбасары Әсем Бекқызы газет редакциясында шұғыл жиналыс ашып, жағдайды бақылауына алды.

Алайда, Елбасының «Рухани жаңғыру» бағдарламасы аясында жазылған мақалаға қарсы шыққан басшының жауапкершілікке тартылып, қызметінен кетуін редакциямыз талап

етіп, ШҚО әкімі Даниал Ахметовке ашық хат жазды.

Өз кезегінде, Даниал Ахметов Ғарифолла Есім бастаған зиялы қауым өкілдерімен кездесу барысында бұл жағдайдың реттелетінін айтып, уәде берген еді. Зиялы қауым өкілдері «Қазақ үні» бастаған үндеуді қолдап, «Шығыс Ақпарат» басшысы Ирина Якунина мен ШҚО Ішкі саясат басқармасының басшысы Ирина Краснобаеваның қызметтерінен кетуін талап еткен еді.

Бүгін Өскемен қаласының бір топ ақсақалдары мен өңірдегі Рухани келісім кеңесі мүшелері «Қазақ үні» порталының

бас редакторы Азамат Тасқараұлына хабарласып, «Шығыс Ақпарат» холдингіне жаңа басшы тағайындалғанын айтып, редакция ұжымына зор алғысын жеткізді. Бұл қызметке ШҚО Ішкі саясат басқармасы басшысының орынбасары болып жұмыс істеген Серік Жеңісов тағайындалды.

Мемлекеттік тіл мен ұлттық мүддені қорғау жолында «Қазақ үні» әрдайым талмай еңбек ете береді. Біз барлық оқырман қауымға осы жағдайға аландаушылық танытып, қолдағандары үшін алғыс айтамыз.

qazaquni.kz

«XXI ҒАСЫРДАҒЫ АЛАШТЫҢ АҚ ЖОЛЫ» ЖАЛПЫҰЛТТЫҚ БАЙҚАУЫ ЖАРИЯЛАНДЫ

«АҚ ЖОЛ» ДЕМОКРАТИЯЛЫҚ ПАРТИЯСЫ 2018 ЖЫЛҒЫ «XXI ҒАСЫРДАҒЫ АЛАШТЫҢ АҚ ЖОЛЫ» ЖАЛПЫҰЛТТЫҚ БАЙҚАУЫНЫҢ БАСТАЛҒАНЫН ЖАРИЯЛАЙДЫ. ТӨМЕНДЕ БАЙҚАУДЫҢ ЖАҢАРТЫЛҒАН ШАРТТАРЫ КЕЛТІРІЛЕДІ:

«XXI-ғасырдағы Алаштың Ақ жолы» ЖАЛПЫҰЛТТЫҚ БАЙҚАУЫ

Байқаудың басты мақсаты – Қазақстан қоғамын жаңғыртуда «Алаш» қозғалысының шығармашылық мұрасын және принциптік көзқарастарын тарату.

Байқауға қатысуға Алаш мұрасына қызығушылық танытып, осы тақырыпта ғылыми зерттеулермен және публицистикамен айналысып жүрген 18-35 жас аралығындағы барлық, шет елдердегі отандастарымызды қоса алғанда, ізденушілер шақырылады.

Байқау жұмыстары қазақ, орыс және Қазақстанның басқа этностарының тілдерінде қабылданады. Сондай-ақ, шетелдік ізденушілерге өздерінің қалаған тілін таңдау мүмкіндігі беріледі. Байқауды ұйымдастырушылар байқау жұмыстарын мемлекеттік тілге аударуды қамтамасыз етеді.

Байқау үш кезеңнен, төрт номинация бойынша өткізіледі.

Номинациялар:

1. Алаш қозғалысы және ұлтты саяси дамыту мәселелері;
2. Алаш қозғалысы және ұлтты экономикалық-әлеуметтік дамыту мәселелері;
3. Алаш қозғалысы және ұлтты рухани жаңғырту мәселелері;
4. Алаш қозғалысы тарихындағы белгісіз оқиғалар мен жаңа есімдер.

Кезеңдер:

1-ші кезең: жазбаша жұмыстарды (эссе, шығармалар) сырттай іріктеу. Байқау

жұмыстары 2018 жылдың 1 қазанына дейін қабылданады. Ұсынылатын жұмыстардың көлемі 12 беттен аспауы тиіс.

Жұмыстарды қабылдау мерзімі аяқталғаннан кейін, байқаудың арнайы қазылар алқасы екі аптаның ішінде әрбір номинация бойынша түскен материалдардың саны мен сапасына орай 10 үміткерге дейін іріктеп алады, олар екінші, бетпе-бет кездесетін пікірсайыс кезеңіне қатысуға шақырылады.

2 кезең: 1-інші кезең жеңімпаздарының бетпе-бет пікірталастары. 1-ші кезеңнің қорытындылары шығарылғаннан кейін екі аптаның ішінде өткізіледі. Бетпе-бет кездесетін пікірсайыстар барысында үміткерлер әр номинация бойынша өзінің байқау жұмысын қорғайды, одан кейін сұрақтарға жауап береді, басқа баяндамаларды талқылауға қатысады. Пікірталастар әрбір

номинация бойынша бөлек өтеді. Пікірталас қорытындысы бойынша әр номинациядан 3 үміткерден финалдық сатыға – байқаудың 3 кезеңіне қатысу үшін іріктеліп алынады.

3 кезең Алаш қозғалысының 101 жылдығы қарсаңында 5-13 желтоқсан аралығында «XXI ғасырдағы Алаштың Ақ жолы» Жалпыұлттық конференциясы аясында өткізіледі. 2-ші кезеңнің жеңімпаздары баяндамалармен сөйлейді және сұрақтарға жауап береді. Талқылаудың қорытындысы бойынша байқаудың басты марапаттарының иегерлерін арнайы қазылар алқасы анықтайды.

Конкурс материалдары жеке басылыммен жарияланатын болады.

Байқаудың жүлделік қоры 4 миллион теңгеден құрайды. Жалпыұлттық байқаудың жеңімпаздары мен лауреаттары үшін келесі сыйақылар белгіленеді:

– 1-ші кезеңде Байқаудың екінші кезеңінің қатысушылары анықталады;

– 2-ші кезеңде Байқаудың финалына – 3-ші кезеңге өткен қатысушылар анықталады (әр номинация бойынша 3 үміткер). Жазба жұмыстары авторларының (әр номинация бойынша 7 адамға дейін) келесі кезеңге өткендерден басқасы) әрқайсысы – 25 мың теңгемен марапатталады;

– 3-ші финалдық кезеңде 4 номинацияның әрқайсысы бойынша жүлделік орындарды бөлу жүргізіледі, оларға келесі сыйақылар беріледі:

Бірінші орын – 300 мың теңге;

Екінші орын – 200 мың теңге;

Үшінші орын – 100 мың теңге.

Байқаудың барлық қатысушылары грамоталар мен алғыс хаттармен аталып өтеді.

Әр номинация бойынша жеңімпаздарға және жүлдегерлерге Жалпыұлттық «Алаштың Ақ жолы байқауының лауреаты» төсбелгісі табысталады.

Байқаудың бетпе-бет пікірсайыстар кезеңдерінің (2-ші, 3-ші кезеңдер) қатысушыларының іссапар шығындарын «Ақ жол» ҚДП төлейді.

Байқау жұмыстары «XXI ғасырдағы Алаштың Ақ жолы» белгісімен «Ақ жол» Қазақстанның Демократиялық партиясы Орталық аппаратының мекен-жайына (Астана қаласы, Мәңгілік ел, 30, «Ақ жол» ҚДП кеңсесіне) немесе alash_akzhol@mail.ru; akzholpress@mail.ru электронды пошта-сына жолданады.

Азат ПЕРУАШЕВ:

АДАМ ӨМІРІ ЕШБІР АҚШАМЕН ӨЛШЕНБЕЙДІ

Алматыға жұмыс сапарымен келген «Ақ жол» демократиялық партиясының төрағасы, Парламент мәжілісінің депутаты Азат Перуашев «MEGA» сауда, ойын-сауық орталығында болып, мұндағы өрт қауіпсіздігі жағдайын, сонымен бірге ғимараттың зілзала қаупіне төзімділігі көрсеткішімен танысты.

қайғылы жағдайға байланысты көңіл айттық. Бірақ әлгіндей сұмдықтың өкініші ешқашан кетпейді. Біз бүгінгідей танысу жұмыстарына одан әлдеқайда бұрын кірісуіміз керек еді. Мәселен, баяғы «Қызылағаш» ауылында болған қасыретті оқиғалар өз басымыздан да өтті. Солардан лайықты сабақ алып, кем-кетімізді реттеп отыруды әдетке айналдырсақ керек-ті. Дегенмен, ештен кеш жақсы. Біз кез-келген қауіпке әрдайым сақайдай сай отырғанымыз жөн, – деп қорытты. – Қауіпсіздік мәселелері ешбір қысқартуға, немесе алып тастауға жатпайды. Бизнесті қолдауымыз керек. Кәсіпкерліктің мақсаты қаражат тауып, баю, мол табысқа кенелу болса, мемлекет әрдайым өзінің әрбір мүшесінің қауіпсіздігіне жіті көңіл аударуы қажет. Әйтпесе істің бәрі зая. Адам өмірі ешбір ақшамен өлшенбейді, – деді партия жетекшісі.

Кездесуге партия төрағасының орынбасары, ақын Қазыбек Иса, «Ақ жол» ҚДП Орталық кеңесінің хатшысы Арман Скабылұлы, ұйымның басқа да серкелері, сондай-ақ бұқаралық ақпарат құралдарының өкілдері қатысты.

Олар ұйым басшысына өрт, зілзала қауіпсіздігінен бөлек, халықтың әлеуметтік-тұрмыстық ахуалына да қатысты сұрақтарын қойып, тұшымды жауап алды.

«АҚ ЖОЛДЫҢ» ОБЛЫСТЫҚ ФИЛИАЛДАРЫНЫҢ ЖАҢА ТӨРАҒАЛАРЫ САЙЛАНДЫ

«Ақ жол» демократиялық партиясының кезекті аймақтық есеп беру-сайлау форумының аясында ағымдағы жылғы наурыз-сәуір аралығында партияның Оңтүстік Қазақстан, Қарағанды және Ақмола облысындағы филиал басшылары ауысты.

Ағымдағы жылғы 30 наурызда «Ақ жол» ҚДП Оңтүстік Қазақстан облыстық кеңестің Алқалық жиналысында «Заңғар» компаниялар тобының президенті Әбжанов Әлімхан өңірдегі филиал төрағасы болып сайланды. Бұрынғы басшы Анарбек Орман зейнеттік жасқа толуына орай өз еркімен қызметтен босатылған болатын.

А.Әбжанов – тәжірибелі заңгер, құқық қорғау органдарында қызмет еткен. Облыстық Ішкі істер министрлігі мен ІД департаменттерін басқарған. 2012 жылдан бастап ол жеке кәсіпкерлікке көшті, онда бірқатар бағыттар бойынша жемісті жұмыс істеді. Сонымен қатар, ол қоғамдық және қайырымдылық шараларға белсенді түрде атсалысқан азамат.

Дәл сол күні өткен «Ақ жол» ҚДП Қарағанды облыстық филиалының есеп беру конференциясының қорытындысы бойынша аталған филиалдың басшысы болып Қазақстандық кәсіпкерлер және сервистік қызмет көрсету қауымдастығының төрағасы Ермек Абилин бірауыздан сайланды. Алдыңғы басшы Марат Беркалиев мемлекеттік қызметке шақырылды.

Е.Абилин – экономист, жас болса

да өз өңірінде кәсіпкерлердің құқықтары мен мүддесін белсенді түрде қорғап келген азамат ретінде көпшілікке танымал. Және де ол министрліктер мен ведомстволардағы кәсіпкерлік бойынша сарапшылар кеңесінің мүшесі.

Сонымен қатар, 7-сәуір күні өткен «Ақ жол» ҚДП Ақмола облыстық филиалында кезекті есеп беру-сайлау конференциясында Бақыт Смағұл жаңа төраға болып сайланды. Бұрынғы басшы Серік Бейсембаев бизнесінің Астанаға көшіп, ауысуына байланысты өз бастамасымен қызметтен босатылды.

Б.Смағұл Көкшетау өңірінде қалың оқырманға белгілі тілші. Жергілікті бірнеше газет редакцияларын басқарған, «Измерение совести» және «Арда ұлы Алаштың» атты бірқатар туындылардың авторы.

Сайлауға дейін «Ақ жол» партиясының Ақмола облыстық филиалы төрағасының орынбасары лауазымында қызмет етті.

Аталған конференциялардың жұмысына «Ақ жол» партиясының басшылығы, Орталық кеңестің мүшелері және парламенттік фракцияның депутаттары – Азат Перуашев, Қазыбек Иса, Әбдіразақ Сұлтанов, Меруерт Қазбекова және Берік Дүйсембинов қатысты.

(Жалғасы.
Басы өткен санда)

— Исраил аға, әңгімемізді білім жайлы айтып бастап едік. Мен сіздің сыртқа шығармағанмен, (Абай атамыз айтқандай, «өзінде бармен көзге ұруға» тырыспайтындығыңыз да тамаша), көп оқытыныңызды айтып едім. Санның ертелі-кеш сапаға айналмай тұрмайтыны секілді, меніңше, білім де кейін кеудеден өлең болып құйылуға алып келеді-ау деп ойлаймын. Және жай ғана құйылуға емес, тұтас, әбден жетілген күйінде, ешқандай өңдеу-ондауды керек етпейтін болып құйма алтын секілді құйыла салады-ау. Және сол құйылып түсе қалған өлеңдер әдетте қарапайым болып келеді. Сіз «махаббат — мәңгі ертегі» дейсіз. Оп-онай жол. «Көңілдің күйін шертеді» дейсіз. Оп-онай ғой, Құдай-ау! Дәл осылай мен де жаза аламын ғой! Дәп ойлаймыз көбіміз. Бірақ... Жаза алмаймыз. Ешкім жаза алмайды. Осындай қарапайым тіркестер Мұқағалида да көп. «Батырлар дүрілдеп өткен жер. Тұлпарлар дүбірлеп төккен тер». «Ұлылық — қарапайымдылықта деген осы болар, сірә.

— Мен Мұқағали жайлы тұс көргенмін. Ол түсті «Тәңіртау» деген атпен поэма етіп жаздым. Бұл өзі бір бөлек, мөлтек әңгіме... Бір күні түсіме Алатау кірді. Таудың басында — бұлт, аспан — ашық, ауа — мөп-мөлдір, тап-таза бір керемет көрініс. Сол көрініске қызыға қарап тұр едім, тауға жан бітіп, қалаға қарай жылжи бастады. Тау қалаға төніп келе жатыр!.. Жұрт тым-тырақай қаша бастады. Біреу жаяу жүгіріп барады, біреу машинамен. Біреу аузы ашылып не істерін білмей, өз көзіне өзі сене алмай, тауға қарап аңқиып тұр. Нағыз хаос басталды. Жаны жоқ тауға жан бітіп, үстіне төніп келе жатқан ғаламатты кім көрді дейсің...

— Сіз қайдасыз?

— Мен соның бәрін сырттан, бер жақтағы басқа бір биіктен қарап, көріп тұрмын. Сол кезде тау мұнарланғандай болды-дағы, оның орнына Мұқағали пайда болды. Тау Мұқағалиға айналды! Ол болса төмендегі құмырсқадай бытырып жан-жаққа қашып бара жатқан халыққа қарап тұрып сөйлей бастады: «Ой, қызталақтар-ай, сендерге не болған? Мен өз қаламды, өз Алматымды шыныммен басып, таптап кетеді деп ойладыңдар ма? Қызталақтар-ай, ұсақталып кетіпсіңдер ғой, майдаланып кетіпсіңдер ғой! Бұл болмайды! Бұл болмайды, қызталақтар!»

Мұқағали-Алатау осылай басын шайқап, «болмайды, болмайды!» деп біраз тұрды-дағы, кейін қарай шегінді. Шегініп барып адам қайтадан тауға айналды, тауды тағы да мұнар басты...

Мен ояндым. Бірақ, «осы мен не көрдім өзі? Бұл не, түспе, басқа ма?» деп, есенгіреп қалдым. Дәл сол кезде қандылыспасам Мұқағалидың 80-жылдығы тойланайын деп жатқан болатын. Бірақ, мен ол тойға қатыса алмадым, Қарасазға бара алмадым. Себебі, анау түстен кейін ауырып қалдым. Жанарбек Әшімжан бастаған ақындардың бәрі кетті, ал, менің оларға «маған Мұқағалидың тойынан ұмытпай сарқыт ала келіндерші» деп өтініш жасауға ғана шамам келді. Бірақ, сарқыт әкелуді күнтітаған ешкім болған жоқ... Сарқытты айтасыз, тойда

өткен мұшайраға мен өзім бара алмасам да жана ғана жазылған «Тәңіртауымды» қосып едім, ол ешнәрсеге ілікпеді. Тіпті, менің назарланғаным, аты да аталмады... Сол жатқаннан бес жарым ай ауырдым. Тәнім емес, жаным ауырды... Бұл да бөлек әңгіме, кейін арнайы айтармын.

— Мен білім жайына қайта-қайта оралудан жалықпаймын. Себебі, менің өзім шығарған «ақыл — Алладан, білім — өзіңнен» деген мақалым бар. Оған «білім ақымақты ақылды етеді, ақылдыны данышпан етеді» деген қосымша мақалым тағы бар. Өйткені, адам баласы мың-миллион жерден тырысқанымен мыйының құрылымын, оның қыртыстарының санын көбейте

Исраил САПАРБАЙ,
ақын, драматург
композитор, Тәуелсіз
«Платиналы Тарлан»
сыйлығының лауреаты:

АЛАТАУ МҰҚАҒАЛИҒА АЙНАЛЫП КЕТТІ!

алмайды, ол тек Құдайдың құзырындағы нәрсе. Ал, білім сол ақылдың орнын толтырады, білімді болсаңыз ел сізді ақылды адам екен деп ойлайды. Сіз осы жерде өзіңіздің шығыс шайырларын зерттегеніңіз жайлы азырақ айта кетіңізші.

— Шығыстың шайырларын оқыған сайын оқи бергім келеді, өйткені мен сол арқылы байимын. Менің байлығым — менің өлеңдерім. Менің әндерім. Мен — ақынмын. Ән жазатын сазгерлігім тағы бар. Драматургияға саналы түрде бардым. Жазғым келеді. Жазу үшін өзің айтқан ақыл мен талант-дарыннан бөлек білім керек. Сол үшін мен көп оқимын, оқығанымды қорыта беремін, мыйыма токи беремін, ішіме жия беремін. Ол байлық — рухани байлық. Ол неғұрлым көбірек жиналған сайын сенің кеудең нұр сәулеге тола түседі. Сонда сен Абай айтқандай бөк көтерген боктың қабы болмайсың... Мен Әмір-Темірді зерттедім, кәзір Шыңғыс-ханды зерттеп жүрмін. Менде тыным жоқ. Осының бәрі өзің айтып отырған ақылдық кемелдікке алып келеді, ақындыққа алып келеді. Төрт-бес кітап шығара салып «керемет ақын екенмін мен» демеймін, өзіме әрқашан сын көзбен қараймын. Биік талғаммен қараймын. Шығыстың жеті шайырының, Гегенің талғамының тұрғысынан қараймын. Сол себепті менің білімім, ішкі байлығым өскен сайын өлеңімнің көркемдігі де өсіп келе жатыр. Лирикалық стилім де айшықтала түсуде.

Кейде өзімді өзгелермен салыстырамын. «Барлық нәрсе

салыстырған кезде байқалады» деген сөз бар, мен де салыстырмасам болмайды ғой, кімнен төмен, кімнен жоғары екенімді білмесем, енді қай өреге қол жеткізім керектігін анықтап алмасам қалай өсемін мен? Өзімді Қадыр ағаммен салыстырамын, Тұмағаңмен салыстырамын, Мұқағалимен салыстырамын. Бір жеріме қарамай... Кейде «мына жағынан оздым-ау» деген ой да келеді. Негізі, адам абайламаса, «оздым-ау» деген тоқмейілдік қауіпті нәрсе. Осыдан үш жыл бұрын сол «оздым-ау» деймін деп, мені Құдай ұрып қала жаздаған...

— Міне, міне, соны айтыңызшы! Адам баласы, оның ішінде ақындар үшін осы мәселе аса маңызды болса керек. Көкейге күпірлік кірген деген жаман ғой...

— Бір күні өзімше ойлап, өзгелермен салыстырып отырғаным. Ана кітабым шығып жатыр, мына кітабым шығып жатыр. Мендегі тіл — таза поэзиялық тіл. Менде көркемдік басым. «Деп», «боп» деген сөздер жоқ менің тілімде. Шығыстың шайырларынан үйренгенім көп. Жиырма шақты шығыстық сөзді өлеңдеріме қосу арқылы поэзиямызды толықтырдым. Айтамын деп отырғаным, шығыстық сөз, шығыстық саз шайырлардың сөзіне ерекше әр береді, байытады. Лирика деген өте нәзік, өте жұмсақ, өте кірпіз дүние. Сыныққа жамау жасауың оған жүрмейді...

Содан бір күні маған ой келді. Жүмекен — басқа, мен — басқа. Тұмағаңды жұмыртқаның қабығын аршығанда жарқырап шығатын ақ уызы десек, Сағиды, Сағи Жиенбаевты мен

жұмыртқаның ортасындағы сары мәйегіне теңейтінмін. «Осы жасымда сол екеуінен де асып түстім-ау» деп ойлады. Бірақ, оны ешкімге айтпаймын, не де болса өз пікірім өзімнің ішімде.

Аяндап Мұқағалиға ауыстым. Елдің бәрінің аузында — Мұқағали. Ана өлеңіне де ән жазылып жатыр, мына өлеңіне де ән жазылып жатыр... «Кендік жағынан қайдам, ал, көркемдік жағынан сол кісіге жеттім-ау. Жетіп қана қойған жоқпын, сірә, оздым да-ау» деген пендешілік ой келді.

Сөйтіп, көңілім марқайып жүрген кезімде бір апта өтер-өтпесте «Түркістан» газетінде марқұм жазушы Жәлел Кеттебек ағамыздың «Мұқағали Мақатаевтың бұлтты аспаны» деген тұтас бір бетті алып тұрған естелігін оқыдым. Сен ол кісіні танытың ба едің?

— Танығанда қандай! Керемет жазушы еді ғой! Бірақ, әлі өзінің нақты, шынайы бағасын оқырмандардан да, сыншылардан да ала алмай келе жатқан жазушы. Мен 2004 жылы «Жалын» журналының жауапты хатшысы едім, ағайдың «О дүниеден оралған адам» деген повесін жариялап, бұл тамаша дүниесінің баспасөзде тұңғыш рет жарық көруіне жәрдемдескенімді осы күні мақтан тұтамын.

— Жәкең Николай Гоголь секілді қолжазбаларын өртеп жіберген адам ғой... Сонымен, ағайдың әңгімесін отыра қалып оқып шықтым. Оқыдымдағы тәубеме келдім. «Жаздым, жаңылдым, Алла-Тағала, күпірлігімді кешіре көр!» дедім. Өзімше Мұқағалидан аспақшы болып жүрген жан едім ғой...

Мен Мұқағалиды мүлдем басқа жағынан таныдым.

— Ол әңгімені мен де оқығанмын. Оны оқығаннан кейін Мұқағалиды мүлдем басқа жағынан таныған жалғыз сіз бол-массыз деп ойлаймын.

— Солай да шығар... Жәкең Мәскеуге екі жылдық Әдебиет курсына оқуға барған кезінде сол жерде өзінен бұрын Мұқағалидың да келіп оқып жатқанын естиді. Бір жатақханада тұрады. Кірейін десе бата алмайды. Содан бір күні бар «күш-қайратын бойына жиып» алып, қолына ішетіні мен тіске басатынын ұстап Мұқаннң бөлмесіне кіреді ғой. Кірсе Мұқан: «Ей, Жәлел, сен бе? Кір, кір! Мені танымайсың ба, неге баяғыдан бері келмей жүрсің? Немене, менен қорқасың ба?» — деп жаркылдап қарсы алады. Сөйтсе, Жәлелді сыртынан көрген екен, қашан келер екен деп күтіп жүріпті. Содан екеуі арасынан қыл өтпес дос болып кетеді.

Бір күні Мұқағали таңғы бесте келіп Жәлелді оятады. «Түр. Жәлел, кеттік! Екеуіміз Мәскеудің батыс шетіне шығып кайтайық!» дейді. «Таксимен бе?» «Е, жоға, жаяу барамыз!» «Жаяу-у?» (Мәскеудің диаметрі шамамен алпыс шақырым, есептей бер, шетіне дейін қанша жер екен...). «Е, несі бар? Жүр, ер маған!»

Мұқағали алып денелі адам, ол бір аттаса Жәкең екі аттайды. Томпандап ереді де отырады. Мұқаң шашын сілкіп қойып, мандай терін сүртіп қойып сол аршындаған қалпынан таймайды. Кемі 4-5 сағат жүрсе керек, әйтеуір бір уақытта қаланың шетіне шығады ғой екеуі. «Сол кезде екі жақтан екі қап-қара кою бұлт келіп, біздің төбемізде түйісті, аспан жарылып кетердей шатырлап күн күркіреп, нажағай ойнап, жаңбыр селдетіп құйды» деп жазады Кеттебек. «Мұқаң жаңбырға көкірегін ашып, екі қолын көкке қарай көтеріп: «О, Құдырет, осы еді ғой менің күткенім! Далам-ау, мен сені сағындым ғой!» деп өзімен-өзі сөйлесіп кетті. Ол тіпті менің бар-жоғымды да ұмытып кетті. Жаңбыр құйып жатыр, құйып жатыр. Әйтпесе, мұншама жауын жауатындай ауа-райы емес еді, мына қап-қара бұлттар түйіліп қайдан шыға келді? Адам ба мынау менің қасымдағы, жоқ, әлде жын ба, пері ме, кім бұл? Мен кімнің қасында жүрмін? Мен есімнен танып қалдым. Жаңбыр жауатынын қайдан білді? Неге осынша жер жаяу келдік? Мен аң-танмын. Жарты сағаттай өтті. Мұқаң селдеткен жаңбырдың астында тұрып сағынышын басты, сосын екеуіміз сол келген жолымызбен артка қайттық...»

Жәкеңнің жазбасын оқыған мен «райымнан» қайттым. Сұмдық әсер етті маған. «Кіммен өзімді салыстырып жүрмін? Феномен ғой бұл Мұқағали! Мен кіммен Мұқағалидың қасында? Құдайдың өзімен сөйлесіп тұр ғой ол! Ал, менің қолымнан не келеді, құдай-ау?»

Астамшылық деген жаман ғой. Өзімнен өзім тәубеге келдім. Сол әңгімені оқымағанда мен де мақтаншақтың біреуі болып кетер ме едім... Өзім тектестерге ішімнен күліп қарайтын болдым. Жазғандарына мақтанады...

(Жалғасы бар)

Сұхбаттасқан
Өмірзақ АҚЖІГІТ

Бүгінгі кезеңде бүкіл қазақ халқын рулық сезім жаулап алды. Біреумен жолыға қалсаңыз, ол міндетті түрде алдымен қай жүзден, қай рудан екеніңізді сұрайды. Рас, әркім ата-тегін, руын білгені жөн. Бірақ, рулық сезім бүкіл қазаққа ортақ – елдік, ұлттық мүддені басып кетпеуі керек. Өкінішке орай, қазір солай болды. Кей жерлерде әрбір ру өздеріне арнап, жеке бейіт салып алған. Кезінде баспасөзде жазылды, қытайдан келген, руы басқа бір қандасымызды сол рудың бейітіне жерлеген екен, олар үлкен айқай шығарып, әлгі адамды басқа бейітке жерлеуге мәжбүрлепті. Мәселен, менің туған өлкем Оңтүстік Қазақстан облысында кейбір рулар өз ата-тегіне үлкен ескерткіштер орнатып қойған. Баз бір рулар өздеріне арнап әнұран да шығарған. Ащы шындық мынада. Егер біздер, ұлтымыздың пайымды, парасатты адамдары бірлесіп, шектен шығып кеткен рулық сезімдерге тосқауыл қоя алмасақ, болашақта ұлтымызды сақтап қала алмасымыз айқын.

Мұхтар ШАХАНОВ:

АТАҚТЫ АДАМДАРДЫҢ КЕМШІЛІГІН АУЫЗҒА АЛМАЙ, ТЕК МАҚТАЙ БЕРУІМІЗ КЕРЕК ПЕ?

МҰХТАР ШАХАНОВТЫҢ «ШЫНДЫҚТАН МҮЛДЕ ШЕТ ЖҮРУ, ҰЛТ НАМЫСЫН ПЕНДЕЛІККЕ ТЕПТІРУ ЕМЕС ПЕ?!» АТТЫ МӘЛІМДЕМЕСІ

Жуырда бір топ жазушылар – Төлен Әбдіқұлы, Дулат Исабеков, Қабдеш Жұмаділов, Темірхан Медетбек бәріміз бірлесіп, Қазақстан Жазушылар Одағын 23-ақ жыл басқарған, сонда да «Мәңгілік төраға» болып қала беруді армандаған, Қазақстан жазушыларының демалыс үйін 49-ақ жылға шетелге жалға берген, жазушыларға тиісті 15 гектар алма бағын, кезінде қала әкімі Храпунов: «Жазушыларға тигізген көмегім болсын!» – деп сыйлаған үлкен базардың көзін жойған Нұрлан Оразалинге қарсы шығып, қызметінен тайдырдық. Оның орнына шындық биігінен көрініп жүрген Ұлықбек Есдәулет деген ақынды бекіттік.

Мына қызыққа қараңыздар. Біз орнынан тайдырған Нұрлан Оразалин мен атақты ақын Мұқағали Мақатаевтың руласы екен. Енді сол Оразалин Жанарбек Әшімжанмен және бір топ руластарымен бірлесіп, «Шаханов Мұқағали Мақатаевқа қызғанышпен күйе жағып отыр», – деп менің шыншыл рухта жазылған «Мұқағали Мақатаев пен Жұқағали Бұқатаев туралы ойтолғау» атты өлеңімнің ішіндегі мына жолдарды алға шығарыпты:

«Жазушылар Одағында,
Оянсын деп жастардан дара тұлға,
Бір топ жарқын жас өскіннің
жырын талдап жатқанда,
Мұқағали кіріп келді, ұқсап бақыт тапқанға.
– Осындағы әрқайсысың бір-бір сомнан бересің,
Ал, әйтпесе кім болсаң да көресіні көресің! –
Деді-дағы жиындағы жұртты түгел санады.
– Алпыс бес жан... алпыс бес сом ұсынсаңдар болады!

Сол сәтте мен:
– Көріңіз бүгін жана белестен,
Енді сізді Мұқағали Мақатаев деместен,
Жан аярлық жұқалық мінез көрсеткеніңіз үшін,
Ақша сұрап, бұқалық мінез көрсеткеніңіз үшін
Жұқағали Бұқатаев деп атағым келеді! –
Дедім күліп.
Тек ол сөзім әзіл еді өрелі».

Бұл оқиға айна-қатесіз шындық. Сол жиынға қатысқан ақындардың кез-келгені (егер шындығын жоғалтып алмаса) мұны растай алады.

Біз қазақ тілін мемлекеттік тіл ету үшін, Кеңестер Одағы кезіндегі билікпен жағаласып жүргенде, Мұқағалидің арақ ішуден бір сәт те қолы босамады. Нұрлан Оразалин бастаған топ өкілдері ғаламторда, мені санасыз ақынға, тіпті есекке теңепті. Олардың ойынша, Мұқағали аруағын

қаралағаным үшін оның руынан, бүкіл қазақ халқынан кешірім сұрауым керек екен. Мейлі, кешірім сұрады деп есептеңіздер. Мұқағалидің бүгінгі даңқы ел арасында биік деңгейде салтанат құра берсін. Руластары қуатты күш жинап тұрған кезде шындық айтылмауға тиіс екен.

Тағы бір қызығы, Мұқағали екеуміздің ортақ тіл тапқанымыз, тіпті оның маған өзгеше батыл тілек білдіргені жайлы жазғанымызды, Оразалин бастаған топ мүлде елемуге тырысып, аттап өтіпті. Онда Мұқағалидың маған айтқан мынадай тілегі және менің ол туралы ойларым келтірілген:

«...Мейлі билік көрсетсе де саған ылғи кекесін,
Тек шындығың аман тұрса, мақсатыңа жетесің!
Кешір мені айналайын, жүрген болсам ұсақтап... –
Деп көзіне жас алды да, ұзақ тұрды құшақтап.
Мен сорлыны қаншама адам өсектепті, ұқпапты,
Мұқандың сол қолдау сөзі әлі есімнен шықпапты...
Көп жыл бұрын өтті-кетті пенделік, рух шатысы,
Мұқанды енді кінәлауға жоқ ешкімнің хақысы...
Билікке де, халыққа да әр қырынан сән құрып,
Мұқағали даңқы солай тұра берер жаңғырып.
Айыра алмау қайғы емес пе қалайы мен жақұтты?
Қарасаздай ауылы бар әрбір ақын бақытты!..»

Енді менің «Мұхтар Әуезов, Сәбит Мұқанов бастаған жазушыларға тағылған кінә немесе Зылиха апайдың мұңы» деген жырыма назар аударыңыздар:

«Кезінде демократияға өзгеше жол салған тұлға,
Кейіннен Ресейдің тұңғыш Президенті болған тұлға,
Желтоқсан шындығын жақтаған,
Мені биліктің зорлығынан сақтаған,
Борис Ельциннен ерекше сес көргендіктен,
Одан туар қиындықты ескергендіктен,
Горбачевтің амалсыздан маған берген рұхсатымен,
Құпияларға өрледім, биліктегі биік сатымен.
Жақсы білген ақ пен қара өтімін,
Қауіпсіздік комитетінің,
Қазақстандық басшысын шақырып алып:
– Мұрағаттарыңда жатыр сан жылғы қара тарих,
Енді соны ашайық,
Шындыққа қадам басайық! –
Деп талап еткенімде,
Ол айтты:
– Қазір шындық бұрылмас теп-тегіңге,
Мұрағатты ашсақ, Мұхтар Әуезов бастаған,
Сәбит Мұқанов, Тәжібаев, Ормановтар қостаған,

Өте үлкен топ даңқ пен құрмет биігінен кетеді,
Олардың да әділдікке сатқындығы жетеді...
Бейкам кеме секілденіп соғылған тас кемерге,
Шошып қалдым, әсіресе Мұхтар Әуезов дегенде.
Иә, Әуезов сонау Кеңес Одағының тұсында,
Түскен адам болмаса да зорлық пенен қысымға,
Шығармасы шыққандықтан үлкен дара белеске,
Ту биікке жол сілтеп,
Сондай тұлға болсын деп,
Мына менің есімімді Мұхтар қойған емес пе?
Бірақ, бірақ, алдымызда кімдер сатқын, кім мықты?
Біз білуге тиістіміз адал, ащы шындықты.
Үш әріптің бастығы да бұл нүктені басуға,
Бізбен бірге құлшынса да,
Бізбен бірге жұлқынса да,
Мәскеу рұхсат бермей қойды, мұрағаты ашуға,
Кейде билік дайын тұрар әділдіктен қашуға.
Шындық өрге шықпаған соң, тағдырымыз күйкілеу,
Рас, Кеңес кезіндегі тарих мүлде шикілеу.
Басқа-басқа «дана» Сәбит Мұқановтың бір өзі,
Күллі Кеңес Одағында өрге шығып мінезі,
Талай ұлттық тұлғаларға тірідей көр қазды ғой,
Әрі оларды сатқандығын мақтанышпен жазды ғой...
Өкінішті-ақ тұрса-дағы қара тарих бетінде,
Жұрт оны әлі мадақтайды дара тұлға ретінде.
Құпия шындық шаршатады құздан, сайдан құралып,
Ел назарын енді басқа мәселеге бұралық.
Әрқашанда кеңге жайған рухының қанатын,
Әттен, бірақ, күнін ерте батырған,
«Халық жауы» ретінде атылған,
Жұмбабаев Мағжан деген болды шыншыл дара ақын.
Күйеуінің тағдырына жанын салған ұдайы,
Сан-салалы кедегерден қажымаған, талмаған,
Сүйгені үшін Сібірді де шарлаған,
Болды оның Зылиха атты шыншыл, адал жұбайы.
Сол Зылиха күйеуі үшін сөзге шығып ерікті,
Мәскеулік бір журналистке үлкен сұхбат беріпті.
Әлгі сұхбат кітап болып басылыпты Мәскеуде,
Кәне, кімнің аузы бармақ оны мәнсіз, бос деуге?
Зылихань шындығына ықыласы құлаған,
Кітапшаны маған берді қартаң тартқан бір адам.
Өте ауыр мазмұн ұқтым сол сұхбаттың ішінен,
Бір адамның нар беделін бес тиынға түсірген.
Айналаны және үйді қара түнек жапқанда,
«Үш әріптің» адамдары Мағжанды ұстап жатқанда,
Олардың зор жұлқуынан құлай кеп,
Зылиханьның құлағына сыбырлапты ол былай деп:
– Кей тұлғалар мен үшін жай шөп болды.
Айналды олар рухсыздың күш, қаруына.
Ал бүгінгі ұсталуыма,
Есіне тұт, Әуезовтің пенделігі сеп болды...
Әрқашан да бой – аласа, ой – теңіз,
Толғаналық,
бұл істі енді қайтеміз?
Иә, Кеңестер кезіндегі тарих шындық тапқан жоқ,
Тіпті қылмыс адамдары биікте тұр мақтан боп.
Шыншылдардың иығына ешкім шапан жапқан жоқ.
«Үш әріптің» мұрағаты ашылмай,
Өсек, шындық осылайша өрши бермек басылмай...

Ал, Зылиха сұхбатына бір адам тіл қатқан жоқ,
Оған себеп, уақыт әлі шындық шамын жаққан жоқ...
Бұл кітап қазір менің қолымда.
Әлде осы ащы шындықты ешкімге сездірмей бұғып жата беруіміз керек пе еді?!

Енді «Жамбылдың «дара ерекшелігі» және оның туған ауылында болған кездесу» атты жырыма да назар бұрсаныздар: «Шыншылдықты сақтап қалу жеңіл ме, әлде ауыр ма?... Меніменен жыр алыбы Жамбыл туған ауылда, Бір кездесу өткізілді ой саларлық қауымға.

Елестетіп, нар тұлғадан өрбіген он батырды,
Ұқсап және Жамбылдың ту ұстары,
Оның жақын немере, туыстары,
Мақтаншыпен ең алдыңғы қатарға кеп отырды.
Кенет жас қыз сұрақ қойды:
— Сіз бір шыншыл ағайсыз,
Жамбылдың данқ, атағына қандай көзбен қарайсыз?
Және оның ақындығын қай деңгейге балайсыз?
— Иә, Жамбылға бүкіл Одақ құрметпенен қараған,
Оның данқы — дедім күліп, — әлі өшкен жоқ санадан.
Сталиннің туфлин махаббатпен жалаған,
Жасы жүзге жақындаған,
Жігер-оты лапылдаған,
Болған емес ол кезеңде одан данқы зор адам.
«Толған Ай ма дер едім,
Түнде бар да, күндіз жоқ.
Толған Күн бе дер едім,
Күндіз бар да, түнде жоқ»
Деп мақтана Сталиннің парқын Күннен асырған,
Ондай адам ілуде бір бой көрсетер ғасырдан.
Шындық кейде қауіпті шың, кеудесі — құз, басы — қар...
Жәкең жайлы мен әрдайым бір сенімге тоқтаппын,
Шынымды айтсам,

жырларынан қос жол өлең таппаппын,

Поэзияға ерекше бір үлес болып қосылар.
Сонда да ол жыр алыбы, Сталин сенген асыл жан,
Асыл жанға бүкіл билік зор құрметпен бас ұрған! —
Дегенімде,
туыстары болды алғандай нар соққы,
Ал қалың жұрт орнынан тұрып ұзақ қол соқты.
Қазір елдің көбейсе де, жасқанары, бұғары,
Естілсе де жан-жағынан жағымпаздық ұраны,
Санасына дөп тисе егер ашы сөздің пырағы,
Бүгінгідей құрт секіріп, шындық алға шығады.
Мұндай қимыл анда-санда...
Ойланар жай бұл әлі...
Сол үшін де, намыс рухын көтеріп,
Жамбылды еске ап,
бірге тілек етелік:
«Ұлттан мәңгі жойылсын! — деп — «туфли жалау» құмары...
Әлгі тілек Құдай қолдап, қабылданған жағдайда,
Жағымпаздық, үрку, қорқу кілт бұрылып шалғайға,
Шындық және ұлттық мүдде болып басты шынары,
Қазақ ұлты мүдде дара бйіктікте тұрады!

Бұл өлеңдердің ешқайсысы ойдан шығарылмаған.
Өзім куә болған, немесе қолға түскен шыншыл
фактілер негізінде жазылған. Бірақ Нұрлан Оразалиннің
басшылығымен жақтастары, ұлтымыздың ұлы ақыны
Абай атамның кейбір пайымсыз туысқансымақтары,
Жамбыл ақынның жақынсымақтары, Мұхтар
Әуезовтің, Сәбит Мұқановтың, Әбділда Тәжібаевтың,
Ғали Ормановтың бауырсымақтары тұс-тұстан қабыла
үн қосып, ғайбаттауда.

Мен Мәскеуде, Кремлдің Съездер Сарайында,
М.Горбачевті алдап, Арал мәселесін айтамын деп,
Желтоқсан шындығын әлемге жайып салғанымда,
Горбачев билігінің ұсынысымен Желтоқсан комиссиясының
төрағасы боп бекітілген Қадыр Мырзалиев: «Желтоқсанда
алаңға шыққандардың бәрі назақорлар, маскүнемдер,
алаяқтар еді» деп қолбіншілердің пікірін қуаттады. Кейіннен
Ресейдің Тұңғыш Президенті болған Борис Ельцин түгелдей
маған бұрылғандықтан, одан қаймыққан М.Горбачев амал-
сыздан, мені желтоқсан комиссиясының тең төрағасы
еткенде, мен оқиғаға кінәлі 42 адамның аты-жөнін тізіп,
қаулы қабылдадым. М.Горбачевтің тікелей тапсырма-
сымен біз ашқан шындықты жоққа шығару мақсатында
КСРО Қауіпсіздік комитеті, КСРО Ішкі істер министрлігі,
КСРО Прокуратурасы бірлесіп, арнайы комиссия құрды.
Қ.Мырзалиевтің сол комиссия құрамында болғанын КСРО
Бас прокуратурасының бірінші орынбасары А.Васильевтің
маған жазған хатынан білуге болады. Мұның бәрі менің «Жел-
тоқсан эпопеясы» атты кітабымда толық баяндалған. Енді сол
Қадыр Мырзалиевтің жақынсымақтары да ашы шындықты
ашқаным үшін, мені иттің етінен де жек көретінін сездіруде.

Әлеуметтік желідегі түрлі парақшаларда «Шаханов-
тың пенделігі оянып, атакты тұлғалардың бәріне
қызығанышпен қарай бастады», — деп, мен сорлыны
есекке, хайуанға теңепті. Сонда біз атакты адамдардың
кемшілігін ауызға алмай, тек мақтай беруіміз керек екен
ғой. Онда елімізде шыншылдық арнасы мүлде жойы-
лып, ұлтымыз бейшара күйге түспей ме?

Бірнеше мемлекеттің алдыңғы қатарлы өкілдері
қолдаған, менің мына ұстанымым бұл сұраққа жауап
беріп тұр:

«Кім шындығын жоғалтып алса,
«Ақты-ақ, қараны-қара» деп айтудан қалса,
Яғни, сөзі басқа, ісі басқа болса,
Ұлттық, ғаламдық мүддеге тамыр жібере алмаса,
Пенделігі тек өзін емес, қоғамын да алдаса,
Ондай ақынның да,
ғалымның да,
саясаткердің де,
Мазмұны, даңқы — далбаса!»

Сондықтан да мен шындығын жоғалтпаған рухта-
старымнан жан-жақты қолдау табар деген ниетпен,
осындай үндеу жариялауға мәжбүр болып отырмын.
Ойланалық, шындықтан мүлде шет жүру, ұлт намысын
пенделікке тептіру емес пе?

■ ДІН

**«Қазақстан мұсылмандары діни
Басқармасының басшылығы
ауысып, қазақтың дәстүрлі
дінінен хабары бар Серікбай Ораз
сынды тұлғаның басшылыққа
келуі қазақтың діни санасына
оң ықпалын тигізеді анық. Біз
оны Мұфти Хазіреттің алғашқы
қадамын Түркістанға келіп,
Әзірет Сұлтанға зиярат жасап,
конференция өткізгенінен-ақ
байқағанбыз. Енді Маңғыстау
жеріне барып, Бекет Атаны және
т.б. әулиелерді зиярат жасауы
да өте құптарлық қадам. Мен
бұларды тізбектегенде мүфтиді
күр мақтап жақсы көрінгім
келіп отырған жоқ. Дінбасының
әулиелі жерлерге барып,
құрмет көрсетуін жақсылыққа
балап отырмын. Өйткені, соңғы
жылдары елімізде мешіттер мен
намаз оқушылардың саны еселеп
артқанымен, халықтың ар-иманы
түзелмей-ақ қойды. Керісінше,
соңғы он-он бес жыл төңрегінде
қазақтың діни танымы, салт-
санасы өзгерді.**

қолға алу тиіс. Сонда ғана мешіттер
шын мәніндегі руханият орталығына
айналады. Олай етпейінше, қазіргі
мешіттер өз қызметін толық атқара
алмақ емес. Өкінішке орай, көптеген
мешіттер кезінде жиналған қауымды
қазақ руханиятына қарсы қойғаны
өтірік емес. Шет жерлерге барып,
соғысып, қан кешіп жүрген адасқан
бауырларымыздың көпшілігі осы
мешіттерден кетті. Осы қасірет қайта
қайталанбас үшін мешіттерді рухани
ошақтарға айналдыру қазіргі күннің ең
өзекті мәселесі десек қателеспейміз.
Кезінде атакты Қашаған жырау
мешіттің қызметі туралы өзінің жыр-
ларында былай деген болатын:

«Аллалаған пір өткен,
Туына жұртты түнеткен.
Таспих, зікір жария,
Мешіттің ішін гүл еткен.»

Міне, мешіттер осындай руханият
орталықтарына айналуы тиіс. Ол үшін
мешіттер қазақтың дәстүрлі дініне
қарай толығымен бет бұруы керек.
Мешіттердің ролінің қандай болғанын
кезінде орыс зерттеушілері де жазған
болатын. Мысалы, Түркістанда,

ҚАЗАҚТЫҢ РУХАНИ БОЛМЫСЫН қайтсек қалпына келтіреміз?

Мешітке барып, имандылыққа бет
бұрдық деген жастар арасынан әулие
десе, әруақ десе, шоршып түсетіндер
көбейді. Мешітке бармайтындары
тіпті сорақы. Тек, діни танымы ғана
емес, санасынан да, адамгершілік
қасиеттерден жұрдай болған жас-
тар санының күн сайын артуы адам
шошырлық деңгейге жеткенін жасыра
алмайтын болды. Осыдан бір-екі
жыл бұрын «суицид» деп шулап едік,
енді келіп жастардың өз анасын,
жақындарын өлтіріп, қолдарын қанға
малып жатқандығына куә болып
отырмыз. Соңғы бір-екі аптаның
айналасында Талдықорғанда, Шым-
кентте, Түркістанда болған қанды
оқиғалар тізбегі бұл өзі заңдылыққа
айналып бара жатқан жоқ па? — деген
сұрақты қоюға мәжбүр етіп отыр.
Бұл мешіттерде қазіргі күні айты-
лып жатқан уағыздардың адам сана-
сын, ар-иманын түзеуге қауқарсыз
екендігін көрсетеді. Солай болуы
заңды да. Қожа Ахмет Йасауи баба-
мыз өзінің «Мират ал-Қулуб» атты
енбегінде «Шариғат сырт ағзалармен
амал ету болса, тариқат — «қалб-
жүрекпен», яғни көңілмен амал ету
деген сөз, ал хақиқат дегеніңіз — сырмен
(жүректің түбіндегі субстанция, көңіл)
амал ету болып табылады, — дейді.
Қазіргі күні мешіттерде айтылып
жатқан уағыздарда тек шариғат бар.
Демек, жүрекке жетпеген уағыздан
адамның рухани болмысына пай-
да жоқ. Бұл қазіргі мешіттер саны
көбейгенімен халықтың рухани өзегін
қалыптастыруға, рухани өзегінен
айныған қоғамды сауықтыруға
қауқарсыз екендігін көрсетеді. Мұфти
Хазіреттің әулиелі жерлерге барып зия-
рат етуін осы үзілген жіпті жалғауға,
руханиятты қайта қалпына келтіруге
деген әрекеті деп түсініп, тілеуін
тілеп отырмын. Алайда, Дінбасының
бір өзінің әулиелерге зиярат жа-
сап, құрмет көрсетуі азық етеді.
Ол үшін жылдам қимылдап, имам-
дарды қайта дайындықтан өткізіп,
халықты қазақтың дәстүрлі діни
танымына қарай мойынбұрғызуды

Әзірет Сұлтан мешітіндегі намаз-
дан соң халықтың жиылып, жария
зікір салғанын жазып та, суретін са-
лып та, сондарына қалдырған. Осы-
ларды қайтадан қалпына келтірсек
қана халықтың рухани болмысын
қайтадан қалпына келтіре аламыз.
Олай болмаса, халықтың рухани бол-
мысы мен тұтастығын қайта қалпына
келтіру мүмкін емес. Уланған сана-
наны қалпына келтіру оңай ша-
руа емес. «Батпанда кірген кесел
мысқалдап шығады» — дейді қазақ
атамыз. Мұфти ауысыпты, енді соның
соңынан ерейік деп ешкім де айтпай-
ды. Мешіт қызметкерлерінің өзін,
имамдарды да қайта дайындықтан
өткізу керек дейтініміз де сондықтан.
Өйткені, ол имамдардың көпшілігі
арб дәстүршілдігі негізінде
тәрбиеленгені, әлі ол бағыттан бас
тарта қоймағаны да жасырын емес.
Міне, осы мәселелердің барлығы
жаңа мұфтидің иығына үлкен
салмақ болып артылғаны шындық.
Сондықтан, бұл мәселені жалпы
халық болып қолға алу қажеттігі ту-
ындап отыр. Олай етпесек, мына
заман шалқактап, жайбасарлыққа
салынуды күтпейді. Мен оны күні
кеше Түркістанға зияратқа келген бір
жігіттің әңгімесінен байқадым. Жа-
стар жағы «әулие десең, Аллаға серік
қосу» — деп шапшып тұр дейді. Де-
мек, бұл діни ахуал жағдайы сырттай
алыпқа түскендей болғанымен, әлі
қырыптан келген уахабилік-салафилік
уытының қайтпағанынан хабар
береді. Осыған орай мен өз тарапым-
нан мына бір ұсынысты айтқым келіп
отыр. Ол — қазақтың жыршылық,
жыраулық өнеріне қолдау көрсетіп,
оларды халықтың алдына шығарып,
діни танымдық жырларды халықтың
санасына қайта жеткізу. Осы
жыршы, жырауларымыздың өзі
халықтың санасын қайта қалпына
келтіруге көп жәрдем берген болар

еді. Өйткені, ақын, жыршы, жы-
раулар XVII-XX ғасыр аралығында
мешіттердің қазақтың дәстүрлі
дініне қарсы әрекетіне қарсы тұрған,
қазақ халқының рухани-мәдени
тұтастығын сақтап қалған құдіретті
күш болған-тын. Сол дәстүрді қайта
жаңғыртып, солардың өнерін пайда-
ланып халықтың руханиятын қалпына
келтіруге жұмылдыруға болады.
Құдайға шүкір әзірге осы киелі өнерге
иелік етіп отырған таланттарымыз
бар. Мүмкін менің бұл айтқандарыма
күдіктенетін кісілер табылар. Бірақ
тарихи деректен ешқайда қашып
құтыла алмаймыз. Ендігі кезекте
назарларыңызға сол ақын, жыршы,
жыраулардың тарихтағы роліне
қатысты аз-кем мәлімет бергім келіп
отыр. Ол үшін алдымен қазақ дала-
сында орын алған соңғы үш ғасырлық
тарихына қысқаша шолу жасау
қажеттігі туындайды.

XVII ғасыр соңында Тәуке ханның
«Жеті жарғы» заңын қабылдап, қазақ
даласындағы діни-рухани қызметтің
тізгінін ұстаған Йасауи жолы
өкілдері билік жүйесінен шеттетілген

соң, олардың бар қызметі қазақ
даласындағы ақын, жыраулардың
иығына түсті. Йасауий тариқаты
өкілдерінің қызметін солар атқарып,
қазақ халқының рухани тұтастығын
сақтап қалу жолындағы күресті сол
ақын-жыраулар жүргізді.

Қазақ халқы жоңғар шапқыншы-
ларымен арпалысып жатқанда Ресей
империясы қазақ даласын
игерудің жолдарын қарастырып жат-
ты. Ұзақ жылдарға созылған зерттеу
жұмыстары арқасында, отаршылдар,
қазақ қоғамының рухани тұтастығын
ыдыратпай тұрып, оны толығымен
саяси тұрғыдан игеру мүмкін еместігін
айқын сезінді. Орыс зерттеушілері
ол кезеңде қазақ даласын шарлап,
оның әдет-ғұрып, салт-дәстүрін,
жалпы рухани, мәдени болмысын
бүге-шігесіне дейін зерттеуде бол-
ды. Бұл Ресей империясының Қазақ
хандығы тарихтан кетпей тұрып,
қазақ даласын діни-идеологиялық
тұрғыдан игеруге бағытталған
әрекетке кірісуіне мүмкіндік берді.
Ол әрекет Уфа және Симбирск
наместнигі О.А.Ингельстромның
ұсынысына сәйкес II Екатеринаның
жарлығы бойынша Уфа қаласында
мұсылман діни басқармасының 1789
жылы ашылуынан басталды. Сөйтіп,
алғаш рет қазақ даласын діни-рухани
тұрғыдан игеруге бағытталған Ресей
империясының саясаты іске қосылды.
Ол діни басқарма Орынбор муфтилігі
деп аталды. Мақсаты — қазақ дала-
сын діни, рухани тұрғыдан ыдырату,
мұсылмандардың діни негізде бас
көтерулерінен алдын алу еді. Ол үшін
арнайы осы мақсатқа дайындалған
молдалар қазақ халқының дәстүрлі
дініне қайшы келетін уағыздар
жүргізуге тиіс болды.

(Жалғасы бар)

Зікірия ЖАНДАРБЕК

Әдебиеттанушы ғалым, фольклор зерттеушісі, сыншы, Қазақстан Ұлттық Ғылым академиясының академигі, филология ғылымының докторы, профессор, Қазақстанның Еңбек сіңірген ғылым қайраткері Рахманқұл Бердібаевтың артында қисапсыз мұра қалды. Елі үшін еңбек етіп, ұлтын ұлықтау үшін онсыз да ұйқыдан қалып жүретін ұлық кісіні орынды-орынсыз мазалай беруге де батылымыз жете бермейтін. О кісімен арадағы сәті түскен сұхбаттар мен алқалы жиындарда айтқан әңгімелерін қанағат тұтуға тура келді. Араға ай салып, жыл салып барып, осынау бір өзі бір университеттей асыл ағаның айтқандарын қайта тыңдаудың өзі бір ғанибет еді.

ҮЛКЕН КІСІНІҢ КОЛЫН АЛСАН, ЖОЛЫҢ АШЫЛАДЫ

Ол айналадағы күйкі тірліктен бейхабар, тіпті бұл өмірдің оған еш қатысы жоқтай, өз әлемімен ғана өмір сүріп жүргендей көрінді. 80-жылдардың басында бұрынғы Қазақ мемлекеттік университетінің ескі ғимаратының залында сыртынан алғаш көргенде-ақ Рахманқұл ағайды жазбай таныдым. «Үлкен кісінің қолын алсаң, жолың ашылады» деп өскен баламыз, ары-бері зулап жатқан студенттердің қайсыбірін танып жатыр дейсің деген оймен, залда қанша рет көріп қалсам, сонша рет амандасып өтетінмін. Жәймен ғана бас изегені болмаса, мұндай амандасуымның бірде-біріне мән бергенін байқамаппын. «Ғалым деген осындай ой құшағында ғана жүретін адамдар екен ғой» деп топшылады. Филфак пен журфактың ортақ дайындық бөліміне енді ғана оқуға түсіп, үлкен тұлғалардың бет-жүзін енді ғана тірідей көріп жүрген баланың басына басқа қандай ой келуші еді...

Курсымыз жоғарылаған сайын Рахманқұл ағайдың дәрістері мен баяндамаларын тыңдаудың мүмкіндіктері молай түсті. Тіпті, М.Әуезовтің музей-үйінде жұма сайын өтетін «Халық университетіндегі» лекцияларды осы кісі ұйымдастыратындықтан, оған жиі баруға талпынатынбыз. Айтқан ұлағатты сөздерін тындап, газет-журналдардағы жазған дүниелерін көбірек оқуға күш салып жүрдік. Оны қақ-соқта ісі жоқ, шаруасына тура барып, тіке қайтатын кісі деп түсіндім. Ол маған тек ғылыми зерттеулер жасап, ғылыми дүниелер жазу үшін ғана өмірге келгендей әсер қалдырды. Содан кейін болар, жүйіткіген журналистиканың жалын тартып мінген кездің өзінде мен Рахманқұл Бердібаев ағаммен «абайлап» сөйлесуге дағдыланған едім. Сондағы бар ойым — үлкен тұлғаның алдында пенделігімді көрсетіп алмау, болмашы нәрсеге бола көңіліне қаяу түсірмеу, жастар жайында жағымсыз ой туғызбау. Дәл осы «абайлап» араласу мені көп дүниеден қалқанын да білемін, бірақ сүйекке сіңген әдет сүйекпен кететіні рас екен. Әйтпесе, мұндай ағаларымыздың айтары көп, берері мол еді ғой. Соның ізімен осы күндері бұрқыратып тұрып талай материал жазып тастауға болар ма еді. Негізі, ғылым жолына түскен жастар мұндай ірі тұлғалармен жиі араласып жүрген күннің өзінде, шектеулі бір шеңберден шыға алмай қалатындай көрініп тұрады. Ресмилеу кездесу, ғылыми жұмыс бабындағы әңгіме кейін де сол қалыптан шығара қоймайды-ау деймін де, әйтпесе осы Рахманқұл Бердібаев ағамыздың шашбауын көтеріп, жанынан шықпай жүрген сол кездегі жастарымыз бүгінде ағайлары туралы талай дүние тудырар еді. Жалпы, бұл біздегі тұлғатану жұмыстарының әлі де жан-жақты жүзеге аса алмай отырғанын көрсетсе керек.

БАРСАКЕЛІМЕСТЕН КЕЛГЕН БАЛАНЫҢ МҰҒАЛІМІ

Бала кезінде Әли көкеміздің көрмегені жоқ. Соғыс басталған жылдары Арыс қаласында тентіреп жүрген, қараусыз қалған жетім балаларды тиіп алып,

БІР ӨЗІ —

немесе Рахманқұл Бердібаев туралы сыр

биологиялық-бактереологиялық қарулар жасаумен айналысатын Арал теңізінің ортасындағы Возрождение аралына (қазақ үшін ол да бір Барсақалмес болып қалған) әкеткенде, солардың ішінде 12 жастағы бұл да бар болатын. Қалған балалардың бәрі сол жерден қайтып оралған емес... Ал мұны әскерилердің малын бағуға бөліп әкетіп, бөлек ұстап аман қалады. Бес жылдай уақыты сол аймақтарда өткен. Өзі қарулы, соқталдай азамат болып қалған кезі. Бұзықтығы бір басына жетіп жатыр. Бірінен біріне өтіп, Тайсойған жақта мал бағып жүрген кезінде, ат үстінде ұйқылы-ою отырған қарауыл сарбазды ұрып жығып, қашып кұтылады. «Барсақалместен» тірі қайтқан өзі ғана екенін жақсы білген Әли бұл жайында ол уақытта ешкімге айтқан емес, өзін-өзі ұстап бермек пе. Тіпті айтқан күннің өзінде оған ешкім сене қоймас та еді.

Осы Әли Мырзалиев көкеміз

мектептің 4-сыныбына 17 жастан асқан кезде барды десем, сенесіз бе? Сенсеніз де, сенбесеніз де осы. Соғыс салған лаң, ауыр тұрмыс жұртқа не істетпеді? Бұзақылау болып өскен Әли бала да осы бұзақылығының арқасында жетімдік қамытын өрге қарай сүйреп үйренген еді. Бірақ алғыр бала ақылды тентек болатын. 4-сыныптан кейін бірден 8-сыныпқа өтуіне тура келді. Аса жақсы да оқыған жоқ, «екілікпен» қоңсы қонып жүрген жәйі бар. Мұғалімдер жасын ескерді ме, әлде мектептің жағдайы солай болды ма, жоғары сыныптарға бірден секіріп кетті.

Сол жылдары Шымкент облысы Иличевка ауданының орталығындағы осы мектеп-интернатқа жоғары оқу орнын тәмамдап, қазақ тілі мен әдебиетінен сабақ беруге жас мұғалім Рахманқұл Бердібаев келген еді. Кейін мектеп директоры болды. Өзі Әлиден бір-ақ жас үлкен екен, бұзықтау бала өзімен қатар мұғалімнің мінез-құлқына қызықты ма, әлде сабақ беру тәсіліне көңілі ауды ма, әйтеуір жас мұғалімнің айтқандарын құлағына құйып алатын. Фирдоуси, Низами, Навои дей ме, Абай дей ме, әйтеуір айтқанының бәрі қызық еді. Алайда, 10 «а» сыныбында оқитын Әли ең нашар оқушылардың қатарында жүрді.

Бір күні оқушыларға жаппай шығарма жаздырғаны бар. Төрт түрлі тақырып болды. Әли Мырзалиев Абай тақырыбына ойысқанды жөн санайды. Келесі күні ағай «біссімллә» деп, алдымен жақсы жазған оқушыларды бағалап, дәптерлерін тарата бастайды. Бірлі-жарым «беске», сосын «төртке» жазғандар, тіпті «екілік» алғандар да таусылды. Ең соңында Әлидің дәптері ғана қалды. Балалардың бәрі ағайларына байқатпай күліп, ыржалақтап, мұны мазак қыла бастаған еді бұл кезде.

— Әли Мырзалиев қайсың? Тұр! — деді Рахманқұл ағай ойланып отырып. Әлидің жаны мұрнының ұшына келгендей болды.

— Мынаған қараңдар, мынаны білесіңдер ме? — деді ағай.

— Білеміз, білгенде қандай! — деп, балалар шулап жатыр. Әбден «үш» пен «екіге» үйір боп алған мұның да басы салбырап, оқушылардың мазағына шыдамай бара жатыр еді. Рахманқұл ағай:

— Жазғасын осылай жазу керек, балалар! — дегенде, мазак етіп шуылдай бастаған оқушылар жым болды. Содан ал келіп мақтасын. Шығармасынан үзінділер оқып берді. Әлидің өзі таң қалды. Ол небәрі ағайдың сабақ барысында айтқандарын есінде сақтап қалып, айна-қатесіз етіп қайта жазып берген еді, бары сол...

М.О.Әуезов музей-үйінде өткен Р.Бердібаевтің мерейтойы. Солдан оңға қарай: Исмет Кеңесбаев, Рахманқұл Бердібаев, Зәки Ахметов, Әди Шәріпов, Мырзабек Дүйсенов. Мінберде — Сапабек Әсіпов.

– Менімен куртас, бірге оқыған балалар бүйтіп жазбайтын еді. Ертенгі күні оқуға баратын болса, осы бала бірінші болып түседі! – деді Рахманқұл ағайы.

Ең қызығы, Алматыдағы Ауыл шаруашылығы институтына құжат тапсырып, шынында да, оқуға түсіп кеткені болды. Бұған Әлидің өзінің де сенгісі келмеді. Бірақ қатты қиналғаны рас. Сабақтың бәрі орыс тілінде еді, әрен үлгеріп жүрді. Еті ширақ, пысық бала қайсарлығының арқасында басқалардан оза шапты. Институтты бітіріп, тіпті ғылыми-зерттеу институтында жұмысқа қалды. Ол жылдары жергілікті кадр әзірлеуге мемлекет тарапынан көңіл бөлініп жатқан кез болатын, бәрі соның ықпалы болу керек. Намыстан өліп кете жаздайтын мінезі Әлиді жақсы маман етіп шығарды, көп ұзамай «Социалистік жарыстың үздігі» төсбелгісін кеудесіне қадағанда, қазақтардан түк шықпайды деп үйренген, солай етуге талпынатын өзге ұлт өкілдері тіпті соңына түсе бастайды.

Токсанға келіп қалған Әли ақсақал Рахманқұл Бердібаев ағайының бір ауыз сөзі жолын ашып бергенін осы күнге дейін мақтанышпен айтып жүр. «Айтқаны періштенің құлағына шалынды ма екен, түп-тура келгені әлі қайран қалдырады» дейді күліп. Ол Рахманқұл Бердібаевтың ең алғашқы шәкірті болатын.

БІР

УНИВЕРСИТЕТ

келгенін той тамашасына еліккен елдің ешқайсысы біле қоймады...

Жалпы, 60 жылдан кейін ұлттық мерекеміздің қайта оралуына не түрткі болды дейтін сауалдың тумай қалуы мүмкін де емес. 1986 жылғы Желтоқсан оқиғасынан соң, қоғамдық сана дүр сілкініп, арақидік болса да, қазақ зиялылары ұлт туралы жан-жақты батыл ой-пікір білдіріп жатты. 1988 жылғы наурыз айының басында Қазақстан Жазушылар одағында өткен әдеби жыл қорытындысына арналған үлкен жиында белгілі зерттеуші-ғалым Рахманқұл Бердібай да сол уақыттағы тосындау бір өзекті мәселені көтерген еді. «Хабар» телеарнасында жүрген кезімде осы

налып отырған малды тәркілеу, соның кесірінен болған ашаршылық халқымыз үшін, тіпті, қиынға түсті. Өзінің салт-дәстүрінен айырылып қалған жұрт халықтық негізін жойып, жай ғана тобырға айналып қалғандай болды. Салт-дәстүрді бұзудың үлкен қасірет екенін осыдан-ақ байқауға болады. Қоғамда болып жатқан түрлі жағдайларға байланысты заңдар өзгеруі мүмкін, ал дәстүрдің өзгеруі өте қиынға түседі. Өйткені, ол миллиондаған жылдардан бері қарай келе жатқан, дәуірлерді жалғастырып келе жатқан нәрсе. Бер жағын айтқанның өзінде, наурыз туралы Омар Хаямның, Берунидің еңбектерінде бар. Оның ислам, христиан діндеріне

деген жалған бір теория болды. Егер жақсылығын да, кемшілігін де көрсетіп расын жазса, шіркеу келмейді. Ал, енді Қокан хандығының Сыр бойының орта ағысы мен жоғары ағысындағы ел үшін жасаған естен кетпейтін зәбір-жапасы деген өте қайғылы айғақтарға толы болды, – деп, сөзін бір қайырды.

Шынында, ел аузында Иманжүсіп Құтпанұлы туралы аңыз көп болатын. Бір ғажабы – оның арғы жағында шынғырған шындықтың табы жатыр еді. Қокан билеушілері көрсеткен сый-құрметтің ешбіріне қарамай, Түркістанды Қокан езгісінен босату мақсатында бітіспес күрес жүргізген атасы Тұрғанбай датқа сол басқыншылар қолынан қаза тапқан. Тұрғанбай датқаның баласы Құтпан сәби кезінде керуеншілер қолына тап болып, Ертіс жағалауына қарай кетеді. Ол сонда жүріп ер жетіп, екінші бір тарихи кезенді бастан өткереді. Ол Кене ханның қолында жүріп, орыс отаршыларына қарсы күрескен адамдардың бірі болды.

Өзінің зор тұлғасы сияқты биік рухтағы, кең тынысты композитор Иманжүсіп әндерінің біразы қазақтың мың енін жинаған Александр Викторович Затаевичтің жинағына енді. Ал, Иманжүсіптің «Сармойын», «Сарыарқа», «Ерейментау» деген әндері көпшілік елге онсыз да жақсы мәлім еді. Алайда, кеңестік саясаттың кесірі тиіп, 1931 жылы «халық жауы» болып атылып кеткен соң, Иманжүсіптің есімін атауға болмайтын.

– Иманжүсіптің өзі өмір бойы патшаға қарсы күресіп өткен. Өскеменге де, Жетісуға да, басқа жерлерге де талай рет жер аударылған. Сондағы жалғыз жазығы кеудесін ешкімге бастырмаймын деген намыстылығы, әйтпесе ешкімге қорлық көрсеткен емес. Қай заманда болса да, өзінің пікірін айта алатын, халықтың қамын ойлап, сөзін сөйлейтін адамды үкімет жақсы көрмейді. Кейін кеңес өкіметі орнап, жақсылыққа қол жете ме деп жүргенде, оның саясатының да сұрқы жаман екенін ойы зерек, сұңғыла адам жақсы біледі. Елді жайлаған азамат соғысын, ашаршылықты, басқа да бассыздықтарды көріп, одан да күдер үзген. Кезінде Сәкен Сейфуллиннің шақыртуымен Қызылордаға да барды. Бірақ, соның бәрінде халықтың басына түсіп отырған күйзелісті көріп, көңілі суыйды. Бұл қоғамнан да жақсылық көруге болмайтынын біліп, түңілген. Сөйтіп, ол кеңес өкіметіне іштей қарсы да болған, оны да жасыруға болмайды. Ақыр аяғында, Мойынқұмда жүргенінде әртүрлі желеулер тауып, басқа күрескерлермен бірге ұстап, 1931 жылы «үштіктің» шешімімен ату жазасына кескен. Байқап қарасаңыз, Иманжүсіптің өмірінен бір әулеттің үш буынының тағдыры көрінеді. Бұл үш буында жалпы қазақ халқының тәуелсіздік жолындағы күресінің символы деуге болады. Иманжүсіп – заман тудырған тұлға, – деді ол ойлана отырып.

Қолда нақты деректер болмаған соң, кесіп айту да қиын. Сонда да болса, Иманжүсіпті отаршылдыққа қарсы күреспеді дей алмайсыз. Оның әндерінде кездесетін өлең жолдары «Әкем Құтпан болғанда, ағам – Шоңай, Адамзаттан жан тумас мендей құмай. Төрт стражник, переуэтшік және ауылнай, Бәрін сойдым бақыртып қойдан оңай» дейді. Немесе, «Мен қалайша жалғанда тұрақтайын, Өрт тиіп лаулап жанған құрақтайын? Аузы түкті кәпірдің талайларын, Бақыртып бауыздаушы ем лақтайын» деген шумақтардың өзі талай сырды ақтарып тұрған жоқ па. «Е, небір ерлер өткен ғой!» деп Рахманқұл ағамыздың терең күрсінгені әлі есімде.

Таным-түсінігі терең, пайымы бөлек, әр сөзінің астарында ауқымды мәселелер жататын Рахманқұл ағамыз маған мезгілдің барометріндей көрінетін. Тірі болғанда бүгінде Р.Бердібаевтың 90 жылдық мерейтойы өзінің болмысы сияқты қарапайым түрде ғана аталып өткен болар еді деп ойлап қоямын...

Әнуарбек ӘУЕЛБЕК,
ҚР Мәдениет қайраткері

ДУАЛЫ АУЫЗДАН ШЫҚҚАН СӨЗ

1988 жылдың наурыз айында қазақ халқының әбден езіліп-жаншылған ой-санасы мен ішкі жан-дүниесінде сөзбен айтып жеткізіп болмас үлкен төңкеріс болды. Алматыдағы Максим Горький атындағы Орталық мәдениет және демалыс саябағында 100 мыңнан астам адам жиналып, Кеңес Одағы кезінде қасакана тиылып тасталған Наурыз мейрамын атап өтті. 1986 жылғы Желтоқсан ереуілінен кейін, негізінен, бірыңғай қазақтардың мұншалықты деңгейде өткен үлкен басқосуы болған емес еді.

Күн нұры төгілген көгілдір көктемдегі барша жұртты таң-тамаша қалдырған той елдің рухын зенгір көкке бір көтеріп тастады. Себебі, басқа мейрамдармен салыстыруға болмайтын Наурыз тойының тойланбай қалғанына 60 жылдан асқан еді. Бұл 1988 жылғы Наурыз мерекесі туралы кезінде бірнеше рет жазған да болатынбыз, десек те, осы жолы мұны тағы бір рет қайталап кетуге тура келіп отыр.

1988 жылдың наурызында, содан ба, сағына қауышқан көктем мерекесін ел-жұрт шын ықыласпен тойлады. Ақ сандықтай ақтарылған ақ тілектер мен құттықтауларда шек болған жоқ. Ер-теден кешке дейін асқар шыңдарымен айбарланған Алатаулы астанамыз Алматының аспанын ән-жыр кернеп, жүректерді ерекше сезім билеген. Ай мен күннің аманында адасқандай күй кешкен ағайын өзінің дағдылы даңғылына қайта аяқ артқандай болды. Досты да, дұшпанды да тамсандырып, таңғалдырған тойға құлақтанған ел топ-тобымен шақырусыз-ақ келіп жатты. Алайда, Желтоқсан көтерілісінен кейін жағымсыз кейіпте қалған Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші хатшысы Геннадий Васильевич Колбиннің де Наурыз тойына ұрланып

қайта оралған Наурыз мейрамы туралы материал әзірлеу барысында Рахманқұл ағамызға әдейі іздеп барып жолыққан болатынмын.

– Дәстүрлі әдеби жыл қорытындысы еді, мен сөзімнің аяғында үлкен ұсыныс айттым. Басқа елдерде Наурыз мейрамы жыл сайын тойланып жатады, бізге бұл жақсы дәстүріміз қашан келеді деп сұрақ қойдым. Бұл жиынға Өзбекәлі Жәнібеков пен Алматы облыстық партия комитетінің хатшысы Зәуре Қадырова қатысып отырған болатын. Өзбекәлі Жәнібеков ұсынысты қолдайтынын айтып, Қадыроваға қарап: «Биыл қолға алайық, Алматы облысынан бастасақ қайтеді?» деді. Ол кезде партия комитеті айтқан нәрсе жерде қалмайтын, мен бірақ сол жылы үлгерме, үлгермей ме деп ойлағанмын. Бірақ, қызу дайындықтың арқасында сол жылы Алматы облысының 4 ауданында Наурыз аталып өтті. Бәрінен Алматыдағы, Медеу ауданындағы Наурыздың орны ерекше болды. Бүкілхалықтық мереке деген осы ғой, бір Құдайдың берген, қайта оралған олжасы болды, – деді сонда академик Рахманқұл Бердібай сабырлы қалпынан танбай.

Өзге біреу болса, мұндай әңгімені алаулатып-жалаулатып талай жерге жеткізіп тастар еді. Ондайды көргенбіз де. Ал тумысынан қарапайым, сабырлы, өзіме емес, өзгеге болсын дейтін қасиетінен танбай өткен Рахманқұл Бердібаевтың жөні басқа. Қалай десек те, аузы дуалы екен, сол жылдан бастап Наурыз мейрамы мемлекеттік тұрғыда қайта тойлана бастады.

– 1925 жылдан кейін Наурыз мейрамы тойланбай қалған еді. Қарап отырсаңыз, сол кездегі Голощекиннің келуімен сәйкес келеді екен. 1925-1933 жылдар арасында жүргізілген саясат біздің ұлттық негізімізді жойып үлгерді. Әсіресе, елдің байлығына ай-

ешқандай байланысы жоқ. Кезінде осындай шалағай ұғымның кесірінен одан айырылып қалғанбыз ғой, – деді әңгіме арасында жәймен ғана ҚР Ұлттық ғылым академиясының академигі.

Р.Бердібай елі үшін еңбек етіп, ұлтын ұлықтау үшін бар ғұмырын сарп еткен тұлға дегенді тағы бір айта кеткім келіп отыр. Бұл шын мәнінде солай еді. Басқа біреулер сияқты аталастарының ғана басын «қарайтып», аядай аумақта ат шалдырып қалған жоқ. Жалпы қазаққа ортақ жұмыстар мен тұлғаларды зерттеу өз алдына, тіпті Балқаштан Балқанға дейінгі түркілерді түгендеуге ат сабылтты.

ИМАНЖҮСІП ТУРАЛЫ КӨП ӘҢГІМЕ АЙТЫП ЕДІ

«Ол қазақтың мандайына біткен бір жарық жұлдызы болғанмен, дүниеге ғайыптан келе қалған жоқ еді», – деп бастады әңгімесін. Сұхбат алуға барған бір сәтімізде Рахманқұл ағамыз Иманжүсіп Құтпанұлы туралы керемет әңгіме айтып берген еді.

– Ол өзі өте бір ғажайып тұлға және оның өзі ғана емес, шыққан тегінде ата-бабасынан келе жатқан күрескерлік дәстүр бар. Иманжүсіп тақырыбын айтқанда, қазақ халқының үш кезеңдегі азаттық күресі елестейді. Үш кезеңдегі үш түрлі жауға деген қарсылық. Алғашқы кезеңі – Қокан әкімшілігінің озбырлығына қарсы күрес. Иманжүсіптің атасы – Тұрғанбай датқа қазақ намысы үшін кеудесін бастырмаймын деп, адамдық атын жоғары көтеріп жүремін деп, Қокан ханының қырына алынып, ақыры, қорлықпен дүние салған. Кеңестен келген Қокан әскерлері аяусыз жауыздықпен ауылындағы бүкіл адамның бәрін қырып жіберген. Жалпы, қоғам билеушілерінің дәуірі деген тақырып әлі де жазылған жоқ, кеңестік кезде ұлттар достығына шіркеу түспесін

Қазақ халқы табиғаттың жыл мезгілдеріне, маусым айларына мінезіне сай керемет атаулар қойған. Мысалы, «қыс» – тіршілікті «қысып, құрсап» тастау дегенді білдірсе, «жаз» – тіршіліктің «жазылуы, кеңеюі» дегенді білдіреді. Сондай-ақ мезгілдің ай атаулары да мінезіне сай есім алған. Қыс мезгілінің «қаңтар» айы – тіршіліктің «қаңтарылып қалуы» деген ұғымды білдірсе, «ақпан» – «ақ түтек боран» соғатын ай деген ұғымды береді.

ерекшеліктерге сай бағамдап, өзіміз белгілейтін кез келді. Президент Н.Назарбаев дамыған, бәсекеге қабілетті 30 елдің қатарына кіру жоспарын стратегиялық мақсат етіп қойып отыр. Бұл стратегияны жүзеге асырудың жалғыз оңтайлы жолы – әлемдік білімді және ғылымды игеру. Бізден озғандардың көрікті көші осыған көз жеткізіп отыр. Н.Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласында қазақстандық қоғамда білімнің салтанат құруы факторына ерекше назар аударды: «Табысты

1-қыркүйек – Білім күні болып санаға орнықты.

Рухани жаңғырудың жолына түсіп жатқан біздерге ол сол ескі санадан арылуы қажет-ақ. Білім алу біздің жастарымыздың бойында күнделікті тіршіліктің қамы, болашағын дұрыс құра білуге бағытталатын әрекет ретінде бағалануы тиіс. Одан артық астар болмауы керек. Оны идеологияның босігіне бөлеудің қажеті жоқ. Бұл – таза әлеуметтік мәселе. Оқу маусымын қай мезгілде бастаған (күз, жаз) маңызды емес. Ең бастысы, қолайлы, тиімді, білім алу

жаз мезгілі өте қысқа. Мәңгі тоң басқан өлкелер де бар. Мәңгі тоң басқан өңірлерде Кеңес Үкіметінің адамдары мұнай, газ өндіріп, КСРО-ны, одан әрі Еуропаны қамтамасыз етіп отырды. Кеңес Үкіметі осындай географиялық ерекшелігіне байланысты Ресей тұрғындарының ыңғайына қарай жаз айында демалыс беріп, оларға жеміс-жидегі, көкөнісі мол, күні ыстық жақтарға демалу мүмкіндігін тудырды. Орталық Ресейдегі өңдеуші, сонымен қатар жоғары технологиялық зауыт, фабрикаларда, Сібірдегі, солтүстіктегі кен

Жасанды интеллектіні кімдер жасайды? Біліммен қаруланған, технологияны меңгерген жастар жасайды. Соларға үмір арта отырып, біздер жастарға Қазақстанның табиғи жағдайын ескере отырып, экономикалық, климаттық тұрғыдан тиімді, үздіксіз білім алу маусымын құра білейік, білім қолты құндылығын қалыптастырайық!

Қысқасы, оқу жылын тамыз айынан бастасақ мынадай мүмкіндіктер мен тиімділіктерге жол ашылады деп санаймыз:

I. Оқу әдістемелік және кәсіби тиімділік:

1. Білім алушыларға жылдың қолайлы мезгілін пайдалана отырып үздіксіз білім беру үрдісі қалыптасады;

2. Бес күндік оқу кестесіне толық ену мүмкіндігі орнығады;

3. Қыс мезгіліндегі еріксіз босатылатын сабақ күндері кемиді;

4. Жылу мен электр энергиясын үнемделеді;

5. Жоғары оқу орындарының оқу үрдісі Еуропаның оқу семестріне сәйкес болып, академиялық икемділікке ыңғайлы мүмкіндік ашылады;

6. Мектеп мұғалімдері қыс айларында (оқушылар қысқы демалысқа кеткен уақытта) кезекті демалыс немесе біліктілікті көтеру курстарынан өтеді.

II. Әлеуметтік-экономикалық тиімділік:

1. Оқушылар үшін қыс мезгілінің қауіпсіздігі азаяды

2. Қыс мезгілінде қазақстандықтардың, әсіресе ұстаздар қауымының жылы жақтарға демалу мүмкіндігі артады. Осылайша олар бір жылда екі рет ыстық жерде демалып, денсаулықтарын жөндейтін болады;

3. Қысы қатты солтүстіктің оқушыларын еліміздің жылы оңтүстігіне демалдыру, түрлі білім, спорт саясатын өткізу арқылы ішкі туризмді жандандыру мүмкіндігі ашылады;

4. Оңтүстік өңірлерде электр желісін таратушы компаниялардың жаз айларындағы табысы артып, желдеткіш құралдар (кондиционер) шығаратын компаниялардың бәсекелестігі күшейеді.

Біздер мәселенің он шақты қырын көрсете алдық. Мұнан да басқа тиімді жақтары бар екендігі сөзсіз. Кеңестік дәуірдегі орталық биліктің танымы мен көзқарасына байланысты қалыптасқан қасаңдықтан арылып, тәуекелге бел байлау – рухани жаңғырудың бір парасы.

Алмасбек ӘБСАДЫҚ,
А.Байтұрсынұлы атындағы
Қостанай мемлекеттік
университетінің профессоры

ЖАҢА ОҚУ ЖЫЛЫН ҚЫРКҮЙЕКТЕ ЕМЕС, ТАМЫЗДА БАСТАҒАН ЖӨН

Биылғы қыс айларында, соның ішінде қантардың үшінші онкүндігінде еліміздің солтүстігі мен шығысында қатты аяз күшейіп, тіршілік қантарылып қалды. Мектептер мен жоғары оқу орындарында сабақтар тоқтатылды. Үсік шалғандардың мен қайтыс болғандар да болды.

Қыс мезгілінің оқу маусымына тигізген әсеріне қарап отырып біз бұрын көтерген мәселемізді қайта көтергіміз келіп отыр. Бір-екі жыл бұрын біздер интернет басылымдарда оқу мезгілін тамыз айынан бастасақ деген ой тастаған едік. Онда: *«Біздіңше, ...жазғы демалыс мерзімін қысқарта отырып, жаңа оқу жылын, қыркүйекте емес, тамызда бастау. Осылайша, ауа-райы қолайлы, мамыражай жаз бен қоңыр күз айларында екі тоқсанды игеріп алып, қыс айларында оқушыларға молырақ демалыс беру керек. Себебі, Қазақстанның солтүстігінде қыс айларында күннің суықтығынан мектеп оқушылары апталап сабақтан қалып қоятын кездері жиі болып тұрады. Басқаша айтсақ, «Бір оқпен екі қоян атып алуға» болады. Электр, жылу энергиясын қажет етпейтін жаз айында оқу мерзімін еңсеріп алып, қыс айларында оны үнемдеуге мүмкіндік туады», – деген екенбіз.*

Сол пікіріміз – пікір. Біздер кең байтақ жеріміздің табиғат жайы мен климаттық ерекшелігін дұрыс пайдалана білуіміз қажет. Білім маусымының бастау және аяқтау мезгілдерін Қазақстанның климаттық, географиялық

болудың ең іргелі, басты факторы білім екенін әркім терең түсінуі керек. Жастарымыз басымдық беретін межелердің қатарында білім әрдайым бірінші орында тұруы шарт. Себебі, құндылықтар жүйесінде білімді бәрінен биік қоятын ұлт қана табысқа жетеді».

Біздің бәсекеге қабілеттілігімізді шындау жолы – білім. Ол қазақстандық қоғамның басты құндылықтарының біріне айналуды тиіс. Одан басқа бізге төте жол жоқ. Ендеше біз осы мақсаттың жолында қауымдасып жұмыс жасайық. Біздер білімденуші жастарымызға қыс мезгілінің «қыспағына» ұшырамай, білім іздеу жолындағы уақытын дұрыс пайдалана білу жолын ұйымдастыра білуіміз қажет. Бұл тұрғыда біздер әрісі патша заманынан, берісі кешегі кеңес дәуірінен қалған қасаңдықтан (стереотиптерден) бас тартуымыз қажет. Ол қандай «қасаңдықтар»?

Біріншісі – оқу маусымын қыркүйек айынан бастау. Кезінде айтқанбыз, тағы да қайталаймыз: оқуды күзде бастау – патшалық Ресейден қалған үрдіс. Артта қалған, алып империяға оның аграрлық укладқа негізделген экономикалық жағдайы мәжбүрледі. Ал Кеңес Үкіметі патша жүзеге асыра алмаған сауатсыздықты жойып, барлық баланы мектеп партасына отырғызды. Мұны Кеңестік империя үлкен табыс, жетістік ретінде мадақ тұтты. Аталмыш мемлекеттік шара кейін идеологиялық астарға ие болып,

үрдісіне кедергі болмағаны дұрыс. Бұл орайда, оқу маусымын тамыздан бастасақ, қыс мезгіліндегі қатты аяздар мен борандарда оқу үрдісі еріксіз үзілмейді. Ол уақытта жоспарланған ұзақ демалысқа (каникулға) орын беруге болады.

Жадыраған жаз айында (күн ұзақ әрі жылы) оқу маусымының басым бөлігін еңсеріп тастап, қыстың қақаған суығында демалысқа кетіп, қыс ортасы мен көктем айларында, жаз басында оқу мерзімін жалғастырса, бүгінгі күнде қалыптасқан жағдайдан әлде қайда тиімді болар еді. Мұндай қадам оқушылардың үздіксіз білім алуына жол ашады және жеке өміріне келер қауіп-қатерді азайтады, оқу орындарында жылу және электр энергиялары үнемделеді, т.б.

Демалыс демекші, жаз айларында демалыс күту, оқушыларға үш айлық демалыс беру – екінші «қасаңдық». Біздің санамызға демалысты, негізінен, жаз айларында алу орныққан. Бұл да – Кеңестік дәуірден қалған «мұра». Ол – Кеңес Үкіметінің одақта жетекші орынға ие болған Ресейдің өздерінің жер ыңғайына байланысты туындатқан саясаты. Ресейдің орталық бөлігінде жаз айларында ыстық күндері аз, жауын-шашын көп болатын болса, Сібір, Қиыр Шығыс, полярлық солтүстік мұхит жағында күн райы суық. Онда

орындарында немесе әскери нысандарда мол айлық алатын олар оңтүстік жаққа (Қырым, Сочи, Кавказ, Орталық Азия) келіп, демалыстарын өткізетін болды. Осы саясаттың салдарынан бізде демалыс алу жаз айына келіп тірелетін болып қалыптасты.

Жаз айларындағы демалыс Қазақстанның климаттық жағдайына аса қажет емес. Себебі, Қазақстанның оңтүстігі ыстық климатты өлкеге жатады. Жаз айларындағы қырық градусық ыстық солтүстік Қазақстанға да тансық емес. Демек, климаттағы ыстық жеткілікті, көкөнісі мен жеміс-жидегі мол қазақстандықтарға жазда демалыс іздеудің қажеті шамалы. Керісінше, жаздың қолайлығын пайдаланып, келер қыстың қамына қарай тіршілік жасау керек. Ата-бабаларымыз солай өмір сүрген. Олар: «Қыстың қамын жазда ойла» деген қағидаға сүйене отырып, жаз бойы шаруа қамында болған: егін еккен, мал баққан, шөп шапқан. Біздер кешегі кеңестік дәуірдің «кеселіне» әлі еріп, керісінше істеп келеміз.

Елбасы биылғы Жолдауында Төртінші технологиялық революция заманында өмір сүріп жаттырмаз деді. Ол революцияның басты өзегінде жасанды интеллект дәуірінің орныққаны да белгілі.

ЖАСТАР МҮДДЕСІН КӨЗДЕЙТІН ЖОЛ КАРТАСЫ

Алматы қаласының Өңірлік коммуникациялар қызметі алаңында Алматы қаласы Жастар саясаты мәселелері жөніндегі басқарманың басшысы Шыңғыс Бескемпировтің қатысуымен «Алматы қаласы Жастар саясаты мәселелері жөніндегі басқармасының 2017 жылы атқарған жұмыс нәтижелері және 2018 жылға арналған жоспарлары» атты брифинг өтті.

Алқалы топта жиылған жастар мен БАҚ өкілдері басқарма басшысына түрлі сұрақтарын қойды.

Жүргізілген мақсатты индикаторлар сараптамасы бойынша, «Алматы қаласының 2017-2020 жылдар аралығында жастарды қолдау және дамыту жол картасы» жобасы аясында, жастар практикасының құрамын 500 ден 1200 адамға дейін ұлғайту мақсатында 500 млн. тенге көлемінде қаржы бөлініп, нәтижесінде 2017 жылы жалпы саны 8 мыңнан астам адам жұмыспен қамтылғаны мәлім болды.

Сондай-ақ, жас кәсікерлерді қолдау және стартап-жобаларға көмек көрсету мақсатында «Жас кәсіпкер»,

«Zhastar Innovation» сынды жобалар мен бағдарламалар іске қосылып, өткен бір жыл ішінде «Zhastar Innovation» жобасы аясында 3 стартап көрме, 8 семинар-тренингтер, модульдік оқыту мен кездесулер өткен екен.

2017 жылғы «Рухани жаңғыру» бағдарламасы асында, бұрынғы трамвай паркі аумағында жастармен жұмыс істейтін бірінші Лофт-орталық ашылғандығы да ерекше аталды.

– 2018 жылға белгілеген жеке бойынша Жол картасының 96 мақсатты бағыты он екі: білім беру, жол-көлік қатынасы, денсаулық жетілдіру, жұмыспен қамту, т.б. салалар бойынша 2020 жылға дейін жастардың әлеуметтік әлауқатын жақсартуды көздейді. Жастар жылы аясында «2020 жылға дейін жастарды қолдау жол картасы» бекітілген еді. Бұл құжат қала үшін бұрын-соңды болмаған тендессіз шаралар кешенін қамтиды» – деді Шыңғыс Жұмағалиұлы.

Сонымен қатар, қазір студенттік жатақхана мен жас отбасыларға қолжетімді баспана ұсыну мәселесін шешу жолында, Жол картасы құжаты аясында, Алматы қаласының студенттеріне 2020 жылға дейін 20 жаңа жатақхана салу

жоспар бойынша қолға алынғандығын, ЖОО-дарына арналған 20 жаңа жатақхананың 5-еуі (2000 орын) ағымдағы жылдың аяғына дейін құрылыс жұмыстарын аяқтайтынын мәлімдеді.

Алматы қаласы Жастар саясаты мәселелері жөніндегі басқарманың 2018 жылғы жұмыс жоспары төмендегіше:

1. «Алматы жастары» жеңілдетілген тұрғын үй бағдарламасы бойынша 2018 жылға жүзеге асыру және жалпы қаржыландыру көлімін ұлғайту;

2. Бұрынғы трамвай паркінің территориясында жастармен жұмыс істейтін екінші Лофт-орталық құрылысы;

3. «Алматы қаласының 2017-2020 жылдар аралығында жастарды қолдау және дамыту жол картасы» аясында 5 жатақхананың ашылуы;

4. 2018 жылы «Алматы қаласының 2017-2020 жылдар аралығында жастарды қолдау және дамыту жол картасын» жалғастыру жүзеге асырылады.

Ұлмекен ЛЕСБЕКОВА

ЛАТИНИЦА: ПРОСЧИТАТЬ ВСЕ РИСКИ И БУДУЩЕЕ ЯЗЫКА

Введение латинизированной графики в Казахстане вышло на финишную прямую: Указом президента утвержден вариант латиницы с использованием акута (образный штрих над буквой), определен срок поэтапного ее введения до 2025 года, график перехода школ на новую графику и т.д. Отведенный срок перехода на латиницу будет использован лингвистами для разработки орфографических, орфоэпических и других правил, а также для устранения недостатков алфавита и т.д.

НЕОБХОДИМА КОМПЛЕКСНАЯ РЕФОРМА ЯЗЫКА

С начала XX века казахский язык функционировал на 4 графических системах: арабской графике, модернизированной арабике А.Байтурсынова («төте жазу»), латинице, кириллице. Латиница функционировала в 1929-1940 гг., с 1940 г. – нынешняя графика на основе русского алфавита. Планируемый латинский алфавит – это уже пятая система, отличная от предыдущей латиницы.

Эта частая смена графической основы языка, которая негативно действует на любой язык, требует максимальной продуманности и осторожности при нынешнем переходе на новый алфавит. Будущее за латинской графикой. К тому же будем придирчиваться версии, что со временем будет общетюркская графика и общелитературный язык на основе общего тюркского языка.

Надо помнить о целях советской латинизации, о «зомбировании» Голощекина с помощью двойной смены алфавита. Об этом предельно цинично писал Голощекин в служебном письме Сталину («Советская степь», 20. 11. 1927 г.). Голощекин писал: «Чтобы искоренить вредные идеи «националистов» сменить алфавит казахского языка... в пятый период – уничтожить оставшуюся интеллигенцию, еще раз изменить казахский алфавит; таким образом, подрастающее поколение не будет иметь возможности читать историю своего народа». Кремлевский «небоязливый» официально утвердил этот «проект», ответил: «Товарищ Голощекин! По-моему, упомянутая в служебном письме политика в основе единственно верная» (Евразия-kz, 23. 02. 2007, стр. 5).

И в соответствии с планом Голощекина (под громкими лозунгами приобщения к европейской цивилизации, борьбы с неграмотностью, религиозными предрассудками и т.д.) была совершена небывалая в исто-

рии двойная смена алфавита за короткое время – опасное «хирургическое» вмешательство не только в графическую основу, но и в лексику, орфоэпию, синтаксис и т.д. Принципиальными противниками перехода с арабского алфавита на латиницу были представители «Алаш-Орды» во главе с известным политическим деятелем, лингвистом Ахметом Байтурсыновым, за что заплатились жизнью. Скорее всего, они знали о двойной «операции», недаром Байтурсынов предлагал перевести казахский язык сразу на русский алфавит.

Как бы то ни было, казахский язык вопреки этим планам Голощекина выжил, сохранил свой богатый лексический фонд, и ныне находится перед большой языковой реформой. Ведь изменение графики касается не только одного языка – оно в известной мере меняет общую языковую ситуацию.

Сейчас главная задача – сохранить, изучить и возродить казахский язык. Для перехода на новую графику необходима крупномасштабная подготовка с расширенным обучением населения государственному языку. Самое главное, грамотно провести реформу языка, чтобы не повторить свои и чужие ошибки при смене алфавита.

Ведь при всеобщем одобрении перехода на латинский ал-

фавит не было сказано о комплексной реформе казахского языка! Мало кто говорил о смене письменности как чисто лингвистической проблеме – много разговоров о политической составляющей, расставании с русским миром, приобщении к мировым технологиям и т.д. Но алфавит алфавиту – рознь, если не будет решена основная языковая проблема – проблема так называемых заимствований из русского языка, а на деле просто русских слов, которые вызвали «эрозию» казахского языка.

ДО СМЕНЫ ГРАФИКИ РАЗРЕШИТЬ «ПЕСТРОТУ» ЯЗЫКА

Вызывает беспокойство, что Институт языкознания им. А. Байтурсынова до сих пор не разработал принципы заимствования иностранных слов, принципы написания русских слов в казахском языке, написания терминов, иностранных имен и т.д. Хотя за 26 лет независимости можно было не только решить эту проблему, но и сделать язык кодифицированным, т.е. обработанным в соответствии с языковыми нормами.

Об этом я пишу с 2008 года – в конце концов, сейчас нет «Кремля» и можно разрабатывать принципы и на нынешней графике. А наши лингвисты заговорили об этом только сейчас в связи с переходом на новую графику, хотя прошло уже больше 10 лет с тех пор, как президент страны объявил о грядущей латинизации.

Например, как будем писать и произносить: станция, станса/стансы, бекет или стейшн? Университет, университет или university? Сколько лет другой проблеме – «пестроте» казахского языка, отсутствию нормы, и до сих пор она не решена. В казахском языке огромное количество слов, которые пишутся в двух-трех вариантах. Один

пишет «журналшы», другой – «журналист», кто-то пишет «шекара», другой – «шегара», «пешен» – «печенье» – «пешенай», «рақмет» – «рахмет», «велосипед» – «белесепет» и т.д.

Ведь орфографическую норму можно решать и на кириллице, но она не решается, и все уповают на новую графику. Мол, при использовании латиницы мы берем заимствованные слова, приспособиваем к казахской фонетике, пишем их на латинице, и они будут нашими. Но вот научная основа заимствования не разработана, до конца не решена фонетическая основа казахского языка, проблема терминов и т.д.

Надо иметь в виду, что для выполнения роли государственного языка казахский должен стать кодифицированным языком. По вышеуказанным и другим признакам казахский – некодифицированный (ненормированный) язык, по этой причине есть препятствия для выполнения функции государственного языка, языка науки и т.д. И эту проблему надо решить до смены графики.

ЗАБЫЛИ О ЦЕЛИ ЛАТИНИЗАЦИИ?

В 1991 году в Турции, в Анкаре, прошла большая конференция, на которую пригласили ученых, языковедов шести государств – Турции, Азербайджана, Узбекистана, Кыргызстана, Туркменистана и Казахстана. На этой конференции обсуждался единственный вопрос: о переходе этих государств на латиницу. Им предлагалось перейти на латинизированный алфавит.

Здесь ученые установили необходимое число букв латинской графики, которые могут обеспечить языки всех тюркских народов. Всего получилось 34 буквы. Тут же был разработан проект типового алфавита из 34 букв и достигнута догово-

ренность, что он станет общим для всех тюркоязычных держав, хотя каждая может вносить в него поправки в соответствии со своими языковыми особенностями. Тюркоязычные страны должны иметь единую письменную графику – для этого перейдут или перейдут на латиницу. Это утверждение не вызывает споров.

Эта цель латинизации присутствовала и в переходе на латиницу в 20-ые годы прошлого века – тюркоязычные республики стремились не только перейти одновременно, но разработать схожие алфавиты. Несмотря на препятствия советской власти, эта цель частично была достигнута.

К сожалению, ныне в Казахстане забыли об этой первоначальной цели латинизации – сближении тюркских государств на основе единой графики, и устремились создать «свою» латиницу. Наши отдельные эксперты языковую проблему перехода на латиницу перевели в политическую: мол, нам не нужен турецкий вариант латиницы, а будет «казахский». По этой причине сразу предложили вариант без диакритических знаков – с диграфами.

Утвержденный вариант латиницы с использованием акута лучше предыдущих вариантов, но этот односторонний знак не имеет отличительной семантики одновременно для гласных и согласных. Например, умлаут (две точки над буквой) в немецком языке указывает на мягкость некоторых гласных. Т.е. диакритика уже передает особенность фонемы: Ş ş, Ö ö, Ğ ğ, Ü ü и т.д. Акут тоже относится к диакритическим знакам, но отличается от них. Даже в алфавите на основе кириллицы буквы «к» с «хвостиком» или «о» с «перекладиной» отличаются не только графически. Эти дополнительные знаки несут семантическое наполнение

В итоге есть много слов, которые одинаково или очень близко произносятся в казахском и турецком языках, но будут писаться по-разному, например, тур. süt – каз. sūt, тур. altı – каз. alty; тур. ben onu Astanada gördüm – каз. men ony Astanada kórdım и т.д.

В целом время работает на будущую латиницу – есть возможность устранить недостатки нынешнего варианта, разработать научные принципы для усовершенствования казахского языка и преломить отношение общества к языковой реформе.

Дастан ЕЛДЕСОВ
d.eldesov@mail.ru

К 2020 году правительство РК собиралось довести долю граждан, владеющих государственным языком, до 95 %. Однако, судя по всему, ожидаемых результатов мы не увидим еще лет десять, а то и больше. По оценкам экспертов, даже среди самих казахов многие до сих пор не могут ни читать, ни писать на родном языке. В общественном движении «Мемлекеттік тіл» считают, что таких примерно 60 %.

Однако у правительства своя статистика. На днях министр культуры и спорта РК Арыстанбек Мухамедиулы, ссылаясь на «результаты ежегодного исследования», заявил, что доля казахстанцев, владеющих государственным языком, составляет 83 %! Поскольку он не раскрыл всех деталей анализа, осмелимся предположить, что в ряды «владеющих» записали всех, кто знает хотя бы несколько слов на казахском.

В чем тогда смысл языковых реформ, если в погоне за красивыми

уровень предполагает знание основ литературного языка, умение общаться в большинстве ситуаций, излагать свои мысли, желания и прочее. Смею вас заверить, что 83 % казахстанцев в такой степени казахским не владеют. Хотя это далеко не свободный уровень владения языком.

Надеюсь, что Мухамедиулы не имел в виду уровень А1, то есть самый элементарный. Его еще называют «уровнем выживания». На таком примитивном языке обычно разговаривают туристы в чужой

онные и развлекательные ресурсы, которыми они пользуются, тоже на русском языке... То есть развитие казахского языка тормозится уже на начальном уровне.

При этом нельзя сказать, что казахи хорошо осваивают русский язык. Его развитие в нашей стране находится на таком же примитивном уровне, что и развитие казахского языка...

— Вы хотите сказать, что казахи толком не знают ни одного языка?

— Именно так. Основная масса населения страны говорит на примитивном казахском и на примитивном русском. Это некое подобие пиджинов (языков с радикально упрощенной грамматикой и сокращенным словарем). Вот и вся суть нашего двухязычия...

У нас любят приводить в пример Швейцарию, Бельгию и другие страны, где якобы есть двухязычие и даже трехязычие. Но надо понимать, что там живут разные этносы, языки которых имеют государственный статус. То есть у гражданина есть один основной язык, а вторым он владеет как иностранным.

Знание еще одного языка считается особенностью культурного, любознательного человека, и только. Люди, на одинаково высоком уровне владеющие двумя языками, — большая редкость.

Язык — это не просто средство общения. Это форма существования мысли, главный инструмент познания. Как правило, культурный человек обладает широким словарным запасом, массой понятий, которые воплощены в языке.

— Когда же мы достигнем заявленных целей?

— В обозримом будущем языковая ситуация в Казахстане, скорее всего, мало изменится. Как и сейчас, большая часть граждан, получивших образование на казахском языке, будет вынуждена двигаться в русскоязычном обществе, при этом говорить на простейшем казахском и простейшем русском.

Человек с бедным языком, как правило, не достигает больших высот. А если в стране таких людей большинство, то можно ставить крест на планах индустриализации, на вхождении в тридцатку самых развитых стран и т.д. Все-таки современная экономика — это, прежде всего, человеческий капитал. А потому проблема казахского языка гораздо сложнее и опаснее для будущего страны, чем нам кажется...

— Почему это произошло?

— Причина в том, что казахский язык с самого начала не стал реально государственным, то есть единственным языком госслужбы и СМИ. Он просто оказался переводной фикцией...

Казахстанская элита сплошь русскоязычная и других языков не признает. Она понимает, что не сможет управлять народом, который говорит на непонятном ей языке. Вот почему появилась идея двухязычия, а затем и трехязычия... Это банальное желание сохранить русский язык. И речь идет не просто о комфорте, на кону стоит вопрос власти, ресурсов, положения.

Поэтому из года в год казахский язык натывается на инстинктивное сопротивление русскоязычной массы (в основном этнически казахской), которая хочет жить в русскоязычной среде, но при этом не в России, а в Казахстане.

Сауле ИСАБАЕВА
samonitor.kz, 05.04.2018
(в сокращении)

Сколько на самом деле граждан страны владеют казахским языком?

цифрами игнорируется самое главное — качество? С таким же успехом можно, к примеру, заявить, что большинство наших граждан «владеет» английским, и это, разумеется, будет неправда. Впрочем, господин Мухамедиулы, видимо, считает иначе, раз утверждает, что доля взрослого населения страны, владеющего тремя языками, составляет 22,3 %! В поисках истины мы обратились к нашим экспертам, задав им вопрос: а сколько на самом деле казахстанцев владеет государственным языком и на каком уровне?

Руслан ТУСУПБЕКОВ,
политолог, специалист по
международному праву:

«ЧИНОВНИКИ
ИСКУССТВЕННО
СДЕРЖИВАЮТ
РАЗВИТИЕ ЯЗЫКА»

— Давайте для начала разберемся, что такое «владение языком». В мире для этого существуют несколько систем. Возьмем, к примеру, CEFR, которая используется в Европейском Союзе и состоит из шести уровней — А1, А2, В1, В2, С1, С2.

Если господин министр имел в виду самый первый уровень самостоятельного (или самостоятельного) владения языком, то это В1, а по классической британской системе — Intermediate. Так вот, данный

стране, пытаюсь узнать, как пройти до отеля.

— А что вы скажете относительно данных министра по трехязычию?

— Уверенно заявляю, что даже на элементарном уровне (А1) 22 % взрослого населения нашей страны тремя языками не владеют. Приведу в качестве примера свое окружение: практически все с высшим образованием, много преподавателей, ученых и т.д. Но даже среди нас не наберется столько трехязычных. Откуда же им взяться среди других категорий населения?

Вы сами верите в то, что хотя бы 10 % взрослых сельчан владеют, наряду с казахским и русским, еще и английским? И вообще, зачем он им, для чего? Почему государство закинулось на этом трехязычии? Что это дает?

— Давайте вернемся к государственному языку. На ваш взгляд, какой процент казахов и неказахов реально владеет им?

— По моим данным, реально казахским на уровне В1 владеют до 80 % казахов, то есть больше половины населения всего Казахстана, — около 55 %. Смело прибавьте к этой цифре всех наших узбеков (практически все они свободно владеют казахским), часть уйгуров, турок, азербайджанцев (среди этих народов тоже высок процент казахоязычных). В совокупности это даст примерно 60 %.

— Кто же входит в 40 % населения, не владеющего казахским?

— Часть — это сами казахи. Ну а большинство составляют русские, украинцы, корейцы, белорусы, татары.

— Понятно, что доля граждан, владеющих казахским языком, за последние годы выросла, пусть и не столь значительно, как утверждает министр. Но за счет чего это произошло? Это естественный процесс или же следствие вмешательства государства?

— Если говорить о последних 5-7 годах, то никаких усилий со стороны государства как раз таки не просматривалось. До этого — да, движения были. Речь идет о программе переселения соотечественников (оралманов). Но их

основной поток иссяк как раз 5-7 лет назад.

Поэтому с сожалением можно констатировать, что в последние годы государственный язык развивается только снизу, но не сверху. То есть благодаря естественному (и существенному) приросту казахского населения. Боюсь показаться слишком резким, но должен сказать: казахский язык развивается не благодаря, а вопреки усилиям государства.

— Почему?

— Именно чиновники искусственно сдерживают развитие языка, поскольку вся власть русскоязычна. Обратите внимание на заседания правительства и парламента — они проводятся полностью на русском языке. Это неслыханно! Мы — единственная в мире страна, где реальным рабочим языком госслужащих является язык чужого государства. И никакими «особыми историческими условиями» это нельзя оправдать, ведь с момента обретения независимости прошло уже почти три десятилетия.

Правда, в последнее время что-то вроде начало меняться. Имеются в виду решение президента о переходе на латиницу и его же недавнее требование проводить все правительственные заседания на государственном языке. Но для ясности нам лучше дождаться практической реализации этих шагов. Ведь наш бедный язык не раз становился предметом политической спекуляции и политического торга...

Серик БЕЛЬГИБАЙ,
политолог:

«КАЗАХСТАНЦЫ
ТОЛКОМ НЕ ЗНАЮТ НИ
ОДНОГО ЯЗЫКА»

менее грамотно. Скорее всего, в

расчет брались граждане, владеющие примитивным (бытовым) набором слов.

Лично я склонен больше доверять данным общественного движения «Мемлекеттік тіл», нежели Министерству культуры. Они более приближены к реальности. Думаю, что к настоящему времени читать и писать на казахском языке могут около 40 % граждан (в основном жители ЮКО и Запада), но даже их уровень вызывает вопросы.

— Какой смысл министерству выступать с заявлениями, противоречащими реальности?

— Дело в том, что каждый год госорганы отчитываются о проделанной работе. Ее оценивают по исполнению тех или иных программ, на которые были выделены бюджетные средства. И если вдруг министр раскроет реальную ситуацию, то окажется, что вся работа возглавляемого им ведомства в языковой сфере была провальной или бессмысленной. Причем то же самое наблюдается во всех других сферах. Взять хотя бы индустриализацию, в рамках которой якобы ежегодно вводят в строй гигантское количество новых предприятий...

И потом, данные ведь берутся на основе соцопросов, которые могут не отражать нашу действительность. Как правило, казахи стыдятся того, что не знают родного языка, и могут слукавить, отвечая на соответствующий вопрос. Чтобы получить более точные данные, недостаточно просто спросить у граждан, знают ли они казахский. Необходимо проводить более глубокие исследования, включая оценку знаний посредством тестирования.

— Считается, что эта проблема со временем может быть решена за счет увеличения количества казахских школ и казахских отделений в вузах...

— У нас часто принимают за прогресс рост количества учащихся в казахских школах. Но при этом не учитывается, что за пределами учебного заведения эти дети в большинстве своем находятся в русскоязычной среде. А после окончания учебы они идут работать в русскоязычные компании. Самые популярные информаци-

О коллеге Софы-Софиане

За творчеством Софы Сматаева я слежу более тридцати лет. Знаю его жизненный путь, направление его мыслей, знаком с его прозой, поэзией, драматургией. Что и говорить — крепкий, многосторонний профессиональный писатель. Он страстно ратует за все подлинно казахское — за казахскую культуру, историю, язык, ментальность, героическое славное прошлое. Его читают, его любят. Он прежде всего и в хорошем смысле — национальный писатель. Это его достоинство обернулось и его недостатком. В том смысле, что иноязычные его явно мало знают. Ибо он не любитель перевода своих произведений.

За последний год он несколько раз выступил с поэмами-раздумьями на всю полосу газеты «Жас Алаш». Оригинально, своеобразно, хлестко и резко, откровенно и проникновенно. Язвы нашего общества он вскрывает смело, поэтически убедительно, размашисто, увлеченно. Это крик души. Это боль сердца. Это неизбывная печаль и любовь к Родине, к своему народу — казахам. Его дастаны публицистичны и исповедальны.

Свою любовь к своему народу он доказал 17-ю томами собрания сочинений. Его трилогия «Елим-ай» обрела классические очертания.

Много хорошего я могу сказать о Софы-Софиане Сматаеве и его творчестве. Но есть один мотив, который для меня совершенно не приемлем.

Его иногда обескураживает, озадачивает то, что власть так безразлична к нему. И он не может смириться с тем, что восемь раз его выдвигали на государственную премию и восемь раз провалили.

Подобные мотивы, на мой взгляд недостойны художнику масштаба Софы.

Что писателю надо от торе — акимов? Чапан? Орден? Премия? Это смешно! И потому надеюсь, гордый Софиан не станет жаловаться на судьбу за то, что высшая власть, чиновники, акимы, президент, наконец, не обращают на него внимание. И даже в будущем он откажется от наград, премий. Вот единственно, по-моему, правильная позиция писателя-творца Сматаева, у которого есть честь и достоинство. А зависимых литераторов-котляков в независимом Казахстане пруд-пруди и без Софы. Это наша национальная трагедия.

Дорогой братец мой, продолжай то, что делал по совести. Твою значимость никак не определяют разные торе и акимы. У них своя судьба, свой жребий, свои обязанности и заботы, свои дела-делишки. Им, скорей всего, нет дела до тебя. И у тебя не должно быть дела до них.

Это у тебе говорю как старший коллега, который ценит твое высокое творчество. Ибо и я, как и ты, руководствуюсь в жизни двумя правилами.

Первое: «Бей в барабан и не бойся!» Это слова Генриха Гейне. Второе: «Что должно быть, то и будет. А что будет — то уже было».

Ты — писатель. Это твое призвание. И твое счастье.

Герольд БЕЛЬГЕР
Октябрь 2009 г.

Софы СМАТАЕВ:

Разговор с самим собой

Редакция журнала «Простор» взяла интервью у известного поэта, прозаика, драматурга Софы Сматаева, автора широко известного романа «Елим-ай» и желает ему дальнейших творческих успехов, счастья.

— Софы Калыбекович, вы родились в такой печально известный день...

— Да, я родился 22 июня 1941 года в семь часов утра по местному времени. В Европе как раз было 4 утра, то есть я родился не только день в день с началом Великой Отечественной войны, но и час в час, секунда в секунду... Если бы я был латинянином — итальянцем, меня назвали бы Марс, если бы я был древним греком — мое имя было бы Арес, если бы мои родители знали древнетюркскую мифологию, они назвали бы меня древним скифским именем Арай. Но родители почему-то именовали меня Софы, что значит мудрый, мудрец. Видимо, деды мои понимали, что я буду писателем или ученым, но не воином. Поэтому так и назвали.

— Как вы думаете, о чем был ваш первый крик? О том, что в мир пришла великая и страшная война или же о том, что мы победим в этой войне?

— Домочадцы рассказывают, что местные безусые джигиты, как бы прощаясь с последним весельем мирных дней, три дня и три ночи кряду гуляли на праздновании моего рождения. Вскоре они в количестве семидесяти человек ушли на фронт. И тридцать из этих отважных юношей навеки сложили свои светлые головы на поле брани. Так мой родной аул потерял первых своих славных сыновей. Оборвавшаяся на лету жизнь и несбывшаяся юношеская мечта этих безвременно погибших парней вызывают во мне с того момента, как помню себя, чувство вечного долга перед ними.

— Есть мнение, что вы избегаете общения не только с властными структурами, но и с журналистами.

— Мне незачем оправдываться в своей обособленности, ибо я не буду прослушивать политику, выполнять запросы ни верхов, ни низов. Я человек определенного принципа: «То, что я хочу, — то я и делаю!» Я, как вы сами знаете, — автор девяти романов, тринадцати повестей, четырнадцати пьес, двенадцати поэм, пяти либретто опер. Есть у меня и несколько добротных и самобытных рассказов. Мои книги стали доступны читателям четырнадцати государств, переведены на добрый десяток разных языков. Мною самим переведены произведения литераторов десяти

стран. Цену своим творениям, как в количественном, так и в качественном отношении, ожидал и ожидаю получить не от чиновников, а от истинных ценителей — читателей. Если этого будет недостаточно, уповаю на Его Величество Время, которое все расставит по своим местам. Пока что мои книги — доказательства моей честности. Иногда, правда, я общаюсь с такими газетами, как «Жас Алаш», «Общественная позиция», «Казахстан». Это не означает, что я не люблю журналистов или я такой возгордившийся недотрога.

— Почти никто не в курсе, что вы в юности учились в техническом вузе, что вы — писатель по призванию, а по образованию — инженер.

— Да, ты прав. Чтобы быстрее

стать писателем, с пылким рвением молодости проучился год в КазГУ. Затем, вняв мудрому совету великого Мухтара Ауэзова, продолжил учебу в Москве, на инженера. Та школа жизни, которую я прошел, когда трудился на московском заводе «Серп и молот», Тульском металлургическом, на Карагандинском меткомбинате и вел научную работу в АН Казахской ССР, способствовала накоплению огромного жизненного материала. И тем не менее неодолимая потребность в творческом самовыражении снова привела меня к писательству и провела через золотые ворота Союза писателей Казахстана, определив в нем мое скромное место.

— Софы Калыбекович, поддерживают ли вас духовно в трудные минуты ваши герои, описанные вами в ваших произведениях?

— Да, они навсегда остались со мной. С сожалением приходится мириться с тем, что мои современники, знакомством с которыми я всегда искренне гордился, в отличие от моих героев, зафиксированных на бумаге, потихоньку покидают меня. Кто-то ушел в мир иной. Все меньше остается единомышленников. А герои романа в своем большинстве — исторические личности. Биби, батыры, люди из простой жизни. Те, кто ухаживает за скотом, живет своим хозяйством, находится ближе к земле, чем другие. Они пуповиной связаны с землей предков. Поэтому для них ценен каждый клочок родной степи, дорога каждая ложбина,

горяч каждый родник. И именно эта любовь постоянно их воспитывала, оттачивала, закаляла и питала их боевым духом. Потому что от любви к своему аулу начинается любовь к своему краю. Родина — опора, честь, гордость. Герои моих романов — Казыбек бий, Жомарт батыр, земледелец Кулнияз, табунщик Тасыбек — люди, понявшие все это всем сердцем. Это люди, сохранившие обычаи, обряды, мечты своего народа, почтившие гражданский долг как главное содержание жизни.

— Как вы думаете, пользуются ли ваши произведения, рожденные вашими честными помыслами, успехом у чиновников?

— Поддержки и чисто человеческой благодарности с их стороны никогда не было. А от государства получил некоторую часть того, что полагается. Меня наградили орденами «Кұрмет», «Парасат», медалями. Поскольку мои книги по итогам года разных лет признавались лучшими, я пять раз был выдвинут на звание лауреата Государственной премии. Но каждый раз меня ждала неудача в этом деле. При голосовании мою кандидатуру «прокатывали» члены комиссии по премиям, в большинстве своем мои же коллеги, собраты по перу. Я горжусь тем, что честно жил всю свою жизнь, сохраняя себя, не изменяя себе. Я тяжело заработал благополучие и достаток, но легко приобрел болезни: пять инфарктов, два инсульта и рак желудка. И, тем не менее, приобрел как настоящих друзей, так и нажил настоящих врагов. Мое недовольство властью однажды открыто проявилось во времена руководства республикой Геннадием Колбиным. В пику требованиям руководителей партии, всячески защищал истинно талантливых писателей, особенно молодых. Я отказался выполнять несурзные поручения Колбина. За это был дважды подвергнут обсуждению на секретариате ЦК КПК, где я сумел отстоять свою правоту и свои принципы. И, сделав прецедент, на следующий же день после первого секретариата по собственному желанию оставил должность ответственного работника ЦК и ушел на творческую работу. И продолжаю творить весьма необычную, на мой взгляд, историю своей жизни.

— Я убедился, Саке, что более беззащитной профессии, чем литератор, сейчас не существует.

— Да, брат, «если преследовать зайца без конца, он превратится в хабреца». Да, защищая себя, но и не забывая о насущном хлебе наших детей, стараемся использовать малейшую возможность сказать свое слово. В этой связи я могу привести, как пример, эпизод из своего романа «Кто мы, не рабы ли?». Основная его тема — изображение времени «застоя». Помните, что многие писатели в застойное время привыкли сами и приучили читателей к установленным штампам, стандартам: «хороший» — всегда хорош, «плохой» — до конца плох. В романе я показал события, отличительные черты периода застоя, то, что привело к попранию общечеловеческих принципов, привело к духовному и моральному обнищанию общества: глумление над честными людьми; гонения, вплоть до физического уничтожения, коррупция, заведомая ложь и обман народа, массовые приписки, стремление выдать желаемое за действительное, мешанство, социальный паразитизм.

— Спасибо Вам, Софы Калыбекович, за интересный разговор. Здоровья Вам, удачи, новых произведений!

Орынбай ЖАНАЙДАРОВ
zhurnal-prostor.kz (в сокращении)

Сельские имамы давно проиграли битву за умы экстремистам от ислама. Как результат – растет волна экстремизма, подпитываемого объективными социальными проблемами.

16 ноября 2017 года в ходе спецоперации КНБ в Шымкенте и Сайрамском районе ЮКО задержаны 11 подозреваемых в пропаганде терроризма и возбуждении религиозной розни. Подозреваемые распространяли экстремистские материалы через мессенджеры и соцсети. Новость эта примечательна тем, что в последнее время наибольшее число выявленных фактов терроризма и экстремизма приходилось на ЗКО, Актюбинскую и Мангистаускую области. А вот о юге давно не было слышно, хотя, как оказалось, проблема существовала. О том, какие еще регионы представляют тайную угрозу распространения радикальных идей и течений, мы попросили рассказать Досыма Сатпаева, кандидата политических наук.

ГЕОГРАФИЯ ЭКСТРЕМИЗМА В КАЗАХСТАНЕ

ЭХО ЛИХИХ 90-Х

По его словам, тревожным трендом для Казахстана является то, что сейчас представителей всех этих радикальных структур задерживают практически во всех регионах Казахстана. И надо отметить, что началось это не в последние 5–6 лет, а гораздо раньше – примерно с начала 2000-х годов.

Просто до 2011–2012 годов силовые структуры редко представляли общественности информацию о своих контртеррористических операциях, сейчас информационная работа активизировалась.

— Но сам тренд задержаний различных радикальных структур в разных регионах Казахстана наблюдается уже довольно давно, — утверждает мой собеседник. — Конечно, в начале 90-х многих беспокоил именно юг страны, и на это были веские причины. После развала Советского Союза отдельные радикальные структуры развернули довольно активную деятельность в Узбекистане, а потом и в соседнем Кыргызстане. Естественно, тогда было очень серьезное опасение, что распространение экстремистских идей будет идти к нам через границу.

В первую очередь на юг страны, что собственно и произошло. Плюс к этому нужно добавить, что в начале 90-х в Казахстане появилось большое количество миссионеров разных радикальных структур. И они тоже создавали ячейки, в первую очередь на юге страны, а потом их идеи постепенно распространились и

циальные сети, активно рекрутируя в свои ряды представителей разных этнических, возрастных и социальных групп, начиная с сельской местности и заканчивая крупными городами.

— Еще одна объективная причина, почему радикализм в Казахстане начинает более активно распространяться, это процесс урбанизации, — продолжает мой собеседник. — Несколько лет назад городское население в Казахстане стало превышать сельское. Очень мощные потоки миграции идут в крупные города. Множество молодых людей приезжают туда в поисках лучшей жизни, и естественно, не все ее находят. В итоге в городах появляются опре-

деленные неблагоприятные социально-экономические и прочие условия, создающие социальную базу для распространения экстремистских идей. А если сюда добавить популярность социальных сетей, получается настоящая «гремучая смесь».

— То есть выходит, что активная пропаганда в социальных сетях не имеет предпочтения этнической принадлежности или социальной, — говорит Досым Сатпаев. — Среди задержанных в последние годы мы видим не только представителей социально-уязвимых слоев населения, но и среднего класса. Все это говорит о том, что проблема намного опасней и глубже, чем кажется многим.

Ведь речь идет не только о низком уровне социально-экономической жизни довольно значительной части населения в Казахстане, но и о высоком уровне недоверия к государственной власти или отдельным ее представителям. Недавно организация Transparency International отметила в своем докладе, что один из факторов, который провоцирует уход части людей в радикальные организации, это высокий уровень коррупции.

И коррупция как раздражающий фактор тоже может в некоторой степени переориентировать людей в сторону антисистемной деятельности.

КОЛИЧЕСТВО ТАК И НЕ ПЕРЕШЛО В КАЧЕСТВО

Еще одним важным фактором, по мнению моего собеседника, способствующим распространению экстремизма и терроризма, является религиозная ситуация в стране. По его словам, сейчас мы видим как бы трансформацию религиозного поля в Казахстане, где многие мечети уже перестали играть роль главных центров религиозного и духовного воспитания.

И возможно, в этом была большая ошибка Духовного управления мусульман Казахстана, которое в течение долгого времени не рассматривало работу своих имамов, особенно в сельской местности, в качестве важного элемента антитеррористической деятельности.

— Я лично считаю, что на данный момент главными борцами с распространением экстремизма и терроризма должны быть не «силовики». Ведь они задерживают готовых радикалов — то есть тех, кто уже готов идти на опреде-

ленные жертвы — как свои, так и чужие, и мировоззрение которых очень сложно изменить, — говорит политолог. — Я думаю, что именно имамы, и в основном именно в сельской местности, должны играть ключевую роль.

То есть заниматься активной идеологической работой в первую очередь с молодежью. И им надо оказывать очень мощную государственную поддержку, как это делается в других странах мира. Хотя и говорят, что у нас религия отделена от государства, но все понимают, что ДУМК очень сильно с ним аффилирован. У нас существует свыше 3,5 тыс. имамов, но даже такое количество пока не перешло в качество.

К сожалению, к призывам экспертов, звучавших много лет назад и призывающих активно заниматься повышением религиозного образования не только среди верующих, но и среди духовенства, никто не прислушался. К ним стали относиться всерьез лишь в последние годы, когда время было упущено. И сейчас это бумерангом бьет по нам.

ИЗ ПОДПОЛЬЯ В ПОЛИТИКУ

В общем, факторов распространения терроризма и экстремизма достаточно много. К ним можно отнести духовный вакуум, низкий уровень религиозного образования, неэффективную работу ДУМК и духовенства, коррупцию, низкий уровень социально-экономической жизни у определенной части населения и, естественно, активные поползновения международного террористического интернационала, который рассматривает Казахстан важную зону своего влияния.

Все это в совокупности приводит к тому взрывоопасному состоянию, которое мы наблюдаем. Итог может быть довольно неожиданным.

— Как показывает история других стран мира, при определенных кризисных ситуациях, когда при нерешенности всех этих проблем в том или ином государстве начинает формироваться новая политическая система либо новые политические элиты, радикальные структуры могут превратиться в политических игроков, — поясняет Досым Сатпаев. — Классический пример — Египет, где после того как был смещен Хосни Мубарак, небольшой период времени у власти находились «Братья мусульмане» — структура, которая во многих странах мира считается экстремистской. В самом Египте она тоже была запрещена, но несмотря на это, как только ослабла центральная власть и начались мощные политические кризисы, моментально показала себя очень мощным игроком и не только мобилизовала значительную часть населения, но и пришла к власти.

Поэтому когда мы ведем речь о борьбе с радикальными идеями, нужно также исходить из того, что при определенных благоприятных условиях эти радикальные организации могут претендовать и на политическую деятельность, и даже на политическую власть. Я думаю, когда речь идет о политических перспективах Казахстана, этот момент тоже нужно учитывать.

■ СПОРТ

БАЛАНДИН ИСПАНИЯ АШЫҚ БІРІНШІЛІГІНІҢ АБСОЛЮТТИ ЧЕМПИОНЫ АТАНДЫ

Малага қаласында өтіп жатқан Испания ашық чемпионатының соңғы күні суда жүзуден Қазақстан құрамасы тағы үш марапатқа ие болды. 2016 жылғы Олимпиада ойындарының чемпионы Дмитрий Баландин үшінші алтын медалін қанжығасына байлады. Бұл жолы брасспен 100 метр қашықтықта жарысқа шықты.

Бұдан бұрын, ол 200 және 50 метрге жүзуден үздік нәтиже көрсетті. Осылайша, брасспен жүзуден барлық алтын медальдарды иеленді.

Жарыстың соңғы күнінде Қазақстан рекордшысы Әділбек Мусин 100 метрге баттерфляй әдісімен жүзуден қола медаль жеңіп алды. Сондай-ақ, Әділ Қасқабай тағы бір «қола» сыйлады. Ол 50 метрге еркін стильмен спринтте көзге түсті.

Айта кетейік, қазақстандық жүзушілер Малагадағы турнирде барлығы сегіз медаль иеленді — үш алтын, үш күміс және екі қола.

Испанияда үздік нәтижені Олимпиада чемпионы Мирела Бельмонте көрсетті.

Құттықтау

ДАРХАН десе — ДАРХАН!

КИНОБАЙҚАУДАҒЫ МЫҢ СҮЛУҒА
ҚАРАМАЙ, БІР СҮЛУҒА — КҮНСҮЛУҒА
ҮЙЛЕНГЕНДЕ ДАРХАН ҚЫРЫҚТЫҢ
ҚЫРҚАСЫНА ШЫҚҚАН ЕДІ...

телде өтіп жүрген Жанұзақ Мүсәпір т.б. талантты суретшілер жетерлік. Дарханның ерекшелігі сол, ол қазақ әдебиетімен қатар әлем әдебиеті мен мәдениетін жетік білетін білімдар, зиялы жігіт! Ол кейін Алматыдағы Т.Жүргенов атындағы театр және көркемсурет институтының режиссерлік факультетін бітіріп алды. «Көшпенділері», «Келіні» бар, талай кинолардың екінші режиссері, директоры болып істеді. Өзінің де «Жол», «Қарсы тексеру» атты бірнеше көркем фильмдері бар.

Мен 1990 жылы Шардарадағы Қызылқұм орта мектебіндегі мұғалімдік қызметімді, яғни мектептегі миссиямды аяқтап, Алматыға ақын болып келдім. Сонда, баспана тауып алғанша осы Дарханның Гагарин көшесінің жоғары жағындағы үйінде біраз жүрдім. Бұл үйден біз студент кезімізде де шықпайтынбыз. Дарханның бала кезінде қайтыс болып кеткен әкесін көрмедік, ол негізі анасы Хадиша тәтемізге ұқсаған деп ойлаймыз.

Хадиша тәтеміз келісті келген, кеңпейіл кісі еді. Сол кезде бір курста бірге оқыған досымыз, ол да суретшілікті бітіріп, журналист болып кеткен, қазір Қазақстанның Еңбек сіңірген қайраткері Жанұзақ Мүсәпір де Бақанастан Алматыға келіп жатқан болатын. Ол да жайғасқанша біраз уақыт Дарханның үйіне тоқтады. Бізді іздеп жиі келетін Нұрлан, Кәдірбек секілді достарымыз тағы бар. Сонда үйінде топырлап жүрген біздерге Дарханның анасы да, Диас бастаған бауырлары да, Гүлмира, Гүлнафис қарындастары да бір де бір рет қабақ шытқанын көрген емеспіз. Дарханның өзі болса, «Біз бұл үйде төрт бойдақ тұрамыз» дейтін. «Сен екеуіміздің бойдақ екеніміз анық, үйінен алыста жүрген Жанұзақты да бойдақтарға қосып отырғаның белгілі. Сонда төртіншісі кім?», — десем, «Тәтем ше, ол кісі де бойдақ қой» деп, анасымен де әзілдесіп

қойып, бәрімізді күлдіретін. Кейін өзіміз шаңырақ көтергенде, Хадиша тәтемізді үйге шақырып, Жәннат келінінің қолынан шәй ішіп, батасын беріп кеткен болатын. Жатқан жері жайлы болсын дейміз.

Бойдақ демекші, Дархан әбден қыз тандап жүріп қалып, қырықтың қырқасына шыққанда бір-ақ үйленді. Тоқсаныншы жылдары менің жырларымның желісімен «Махаббат маусымы» деген кино түсіреміз деп, Шымкентте жүргеніміз бар. Қазіргі руханиятқа қамқор рухы биік мемлекет қайраткері, белгілі меценат Ислам Әбішев ағамыз ол киноны қаржыландырмақ болды. Бірақ дағдарыс басталды да, аяқсыз қалды. Сол кезде кастингтен мыңнан аса қыз өтті. Бәрінің фотолары, іс папкасы түгел Дарханда болатын. Мен сонда оған: Мың қыздан бір қыз тандасайшы, қашанғы бойдақ болып жүресің» деп тиісетінмін. Бірақ, сол кино байқауына қатысқан мың сұлуға қарамаған Дархан бір сұлуға — нағыз Күнсұлуға үйленді. Сөйтіп, Кентаудың қоңырат қызын алып, маған күйеу бала болып шыға келді... Енді 13 күн үлкендігін айта алмайтын болып қалды...

Бүгінде Дарханның өзі немесе, біздің Күнсұлу қарындаз баяғы мың сұлудың суреттерінің көзін құртқан шығар деп ойлап қоямын...

Дархан досымыздың туған күнінде біраз жәйттер еске түсіп жатыр осылай.

Қадірлі Дархан дос, Мерекең Берекеге ұлассын. Қоғамның шынайы болмысын болашақ киноларында әдемі өрнектей бергейсің! Өмірдегі ең басты кино — отбасы аман болсын! Ұл-қыздарыңның жұлдыздары жарқырай берсін!

Туған күнің бүгінгі — бізге ерек күн!

Ізгілікті әрдайым іздеп өткің!

Алла дәйім өзіңді қолдай берсін,

Жүзің жарқын күйінде Жүзге жеткің!

Қазыбек ИСА

Сәулелі сәуірдің 10-ыншы жұлдызында өмірге келген, менен 13 күн ғана үлкен болса да, соны үнемі есіме салып отырғанды жақсы көретін Дархан досымды туған күнімен құттықтаймын!

Дархан Қожахан екеуіміз Абай атындағы Қазақ педагогикалық институтының көркемсурет-графика факультетіне 1979 жылы бірге түсіп, 1984 жылы бітірдік. Ол қалада, мен далада өссек те, арамды ешқандай айырмашылық немесе қарама-қарсылық болған жоқ. Өйткені, әкесі Советхан азан шақырып қойған ДАРХАН деген атындай, оның жаны да, даладай дархан. Көркемсурет - графика факультетін бітіргенмен, екеуіміз де суретші болмай, ол кинорежиссер, мен ақын болып кеттік. Ал, жалпы, біздің курсты бітіргендерден мемлекеттік «Дарын» сыйлығының лауреаты Токкожа Қожағұл, әйгілі «Аңырақай айқасы» полотносының авторы Мақсат Бексұлтан, көрмелері ше-

ҚАЗАҚТЫҢ МҰҢЫ МЕН ШЫНДЫҚТЫҢ ЖЫРЫ — «ҚАЗАҚ ҮНІ» ГАЗЕТІНЕ ЖАЗЫЛЫҢЫЗДАР!

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ — 65380

«Қазпошта» арқылы Жазылу бағасы:

1 айға — қала — 299,29, аудан/ауыл — 317,93

3 айға — қала — 897,87, аудан/ауыл — 953,79

6 айға — қала — 1 795,74, аудан/ауыл — 1 907,58

12 айға — қала — 3 591,48, аудан/ауыл — 3 815,16

Республикалық «Қазақ үні» редакциясының ұжымы қазақтың ақиық ақыны Мұхтар Шахановтың әпкесі

ІЗЕТПІН

дүниеден өтуіне байланысты марқұмның туған-туыстары мен жақындарына қайғырып көңіл білдіреді.

Меншік иесі:
«Қазақ үні» ЖШС
ҚАЗАҚ ҮНІ

Президент —
Редакторлар кеңесінің төрағасы —
Қазыбек ИСА

Бас редактор — Құлтөлеу МҰҚАШ

Бас редактордың бірінші орынбасары —
Зейнолла АБАЖАН

Бас редактордың орынбасары —
Азамат ТАСҚАРАҰЛЫ

Жауапты хатшы — Гүлмира САДЫҚ

Бөлім редакторлары:

Дастан ЕЛДЕС (орыс редакциясы)

Нұрлан ӘБДІБЕК (қоғам)

Айнұр АХМЕТ (мәдениет)

Нұржан АСАН (көркемдеуші)

АЙМАҚТАҒЫ ТІЛШІЛЕР:

Астана тілшілер қосыны:

Азамат ТАСҚАРАҰЛЫ

(8-702-931-89-86)

Ақмола облысы:

Бақыт СМАҒҰЛ (8-701-626-77-66)

Арқалық қаласы:

Нұрсұлтан НҰРМАН

(8-702-688-84-87)

Алматы облысы:

Айтқын БҰЛҒАҚ (8-702-239-62-99)

Мәди ИСЛАМ (8-775-119-12-13)

Мырзағали НҰРСЕЙІТ (8-701-771-6496)

Қанат БІРЖАНСАЛ (8-775-323-0850)

Батыс Қазақстан облысы:

Қажымұқан ҒАБДОЛЛА

(8-701-111-61-05)

Жезқазған қаласы:

Жанат АСАНҚАЛИ

(8-702-384-12-00, 8-707-261-20-98)

Сәтбаев қаласы:

Абдолла ДАСТАН

(8-71063) 7-20-97, 8-777-302-46-79)

Қарағанды облысы:

Ахметқали ХАЛЕНОВ (8-701-450-30-18)

Қостанай облысы:

Төлен РАМАЗАНҰЛЫ (8-701-174-06-70)

Семей қаласы:

Рахат АЛТАЙ

(8-775-998-15-39)

Маңғыстау облысы:

Сағындық РЗАХМЕТ (8-775-379-84-88)

Оңтүстік Қазақстан облысы:

Әбдіғәппар АЙДАР

(8-702-475-75-66, 8-771-390-73-75)

Асылхан ӘЛІ (8-701-626-88-32)

Түркістан қаласы:

Әтіргүл ТӘШІМ (8-702-489-47-23)

Атқарушы директор —

Әзірет ЖАРЫЛҚАСЫН

Тарату бөлімі:

Алматыда:

Асхат ТЕЗЕКБАЕВ (8-701-499-27-80);

(8-777-115-13-49)

Астанада:

Көбей ЖЕТІБАЙ (8-775-665-74-10)

Шымкентте:

Мүтән ИСМАЙЫЛ (8-701-692-1340),

Астанада «Алты Алаш» (87015728847)

дүңгіршіктерінде сатылады

Газет ҚР Мәдениет және ақпарат

министрлігінде 19.12.2012 жылы тіркелген.

Күәлік №13976-Г (Алғашқы күәлік

№1270-Г, 01.08.2000 жыл).

Автордың пікірі мен редакция көзқа-

расы сәйкес келе бермейтінін ескертеміз.

Қолжазбалар өңделеді және қайта-

рылмайды.

Жарнама мәтініне жарнама беруші жауап

береді.

Газеттен көшіріліп басылса, сілтеме жа-

салуды шарт.

Газетте «Қазақпараттың» материалдары

пайдаланылды.

Газет «Қазақ үні» компьютер

орталығында беттелді

АЙЛЫҚ ТАРАЛЫМЫ — 60 000

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ — 65380

Редакцияның мекен-жайы:

050006, Алматы қаласы, Қалқаман-3

ықшамауданы, К.Сейітов көшесі, 11 үй

Байланыс телефоны:

8 (727) 398-57-31

E-mail: qazaquni2000@gmail.com

www.qazaquni.kz

Кезекші редактор —

Гүлмира САДЫҚ

ТОО «Қазақ үні»

БИН 000540006784

ИИК KZ50856000000385541

АГФ АО «БанкЦентрКредит»

г. Алматы, БИК KСВКЗКХ, Кбе 17

Газет «Алматы-Болашақ» баспаханасында

басылды. Алматы қ., С.Мұқанов к., 223 б.

Көлемі: 6 баспа табақ